

Besluit van de Vlaamse Regering tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod

DE VLAAMSE REGERING,

Gelet op het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, artikel 44, vervangen bij het decreet van 26 januari 2018 en gewijzigd bij het decreet van (OD XXIX);

Gelet op het besluit van de Vlaamse regering van 27 april 2001 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type 8;

Gelet op het besluit van de Vlaamse regering van 23 november 2001 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type 1;

Gelet op het advies van de Inspectie van Financiën, gegeven op 31 januari 2019;

Gelet op advies xxx van de Raad van State, gegeven op *x maand* 2018, met toepassing van artikel 84, §1, eerste lid, 2°, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973;

Op voorstel van de Vlaamse minister van Onderwijs;

Na beraadslaging,

BESLUIT:

Artikel 1. De ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod zijn opgenomen in de bijlage die bij dit besluit is gevoegd.

Art. 2. De ontwikkelingsdoelen, vermeld in artikel 1, moeten worden nagestreefd vanaf het schooljaar 2020-2021.

Art. 3. De volgende regelingen worden opgeheven:

1° het besluit van de Vlaamse regering van 27 april 2001 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type 8, gewijzigd bij het decreet van 18 januari 2002 en het besluit van de Vlaamse Regering van 15 december 2006;

2° het besluit van de Vlaamse regering van 23 november 2001 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type 1, gewijzigd bij het besluit van de Vlaamse Regering van 15 december 2006.

Art. 4. Dit besluit treedt in werking op 1 september 2020.

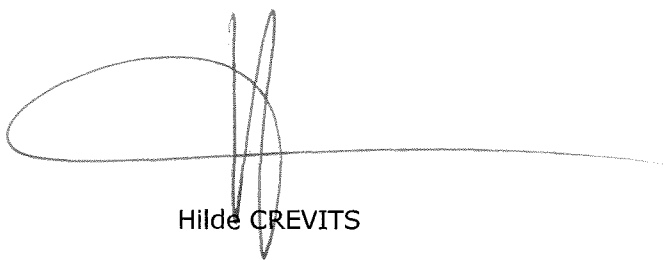
Art. 5. De Vlaamse minister, bevoegd voor het onderwijs, is belast met de uitvoering van dit besluit.

Brussel, ... (datum).

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Onderwijs,

A handwritten signature in black ink, consisting of a large loop on the left and several vertical strokes on the right, followed by a horizontal line extending to the right.

Hilde CREVITS

Bijlage bij het besluit van de Vlaamse Regering van (datum) tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod

Bijlage. Ontwikkelingsdoelen buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod

Model van het getuigschrift basisonderwijs

1 Leergebied FRANS

nr.	HOOFFDOELEN
De leerlingen kunnen:	
1 Taaltaken, verwerkingsniveaus, tekstsoorten, tekstkenmerken en strategieën	
1.1 Luisteren	
1.1.1 in teksten met de volgende kenmerken	
Onderwerp	
	concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
	zonder storende achtergrondgeluiden
	meestal met visuele ondersteuning
	tot hen of tot hun leeftijdsgroep gericht
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente voegwoorden
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
	met expliciete informatie
	ook met redundante informatie
Uitspraak, articulatie, intonatie	
	heldere uitspraak
	zorgvuldige articulatie
	duidelijke, natuurlijke intonatie
	standaardtaal
Tempo en vlotheid	
	langzaam tempo met pauzes waar nodig
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden
	eenduidig in de context
	standaardtaal
	informeel en formeel
1.1.2 volgende taken beschrijvend uitvoeren:	
1	het onderwerp in informatieve, narratieve en artistiek-literaire teksten bepalen

2	de elementaire gedachtegang van prescriptieve en narratieve teksten bepalen
3	gevraagde informatie uit informatieve en narratieve teksten selecteren
4	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	<ul style="list-style-type: none"> - ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen, geconcentreerd blijven luisteren - het luisterdoel verwoorden - ondersteunend (visueel en auditief) materiaal gebruiken - over de inhoud van de tekst een hypothese vormen - de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden
1.2 Lezen	
1.2.1 in teksten met de volgende kenmerken	
Onderwerp	
	concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
	meestal met visuele ondersteuning
	tot hen of tot hun leeftijdsgroep gericht
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente voegwoorden
	elementaire tekststructuur
	korte teksten
	ook met redundante informatie
Woordenschat en taalvariëteit	
	frequente woorden
	eenduidig in de context
	standaardtaal
	informeel en formeel
1.2.2 volgende taken beschrijvend uitvoeren:	
5	het onderwerp in informatieve, prescriptieve, narratieve en artistiek-literaire teksten bepalen
6	de hoofdgedachte in informatieve, prescriptieve, narratieve en artistiek-literaire teksten bepalen
7	de gedachtegang van prescriptieve en narratieve teksten bepalen
8	gevraagde informatie uit informatieve en narratieve teksten selecteren
9	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	<ul style="list-style-type: none"> - ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen, geconcentreerd blijven luisteren - het leesdoel bepalen - ondersteunend visueel materiaal gebruiken - over de inhoud van de tekst hypothesen vormen - de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden - de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden uit de context:

	<ul style="list-style-type: none"> - afleiden - verwoorden - wat onduidelijk is herlezen - een woordenlijst of een woordenboek raadplegen
1.3 Spreken	
1.3.1. in teksten met de volgende kenmerken	
Onderwerp	
	concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
	met en zonder visuele ondersteuning
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige zinnen en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente verbindingswoorden
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
Uitspraak, articulatie, intonatie	
	met een aanzet tot heldere uitspraak, zorgvuldige articulatie en natuurlijke intonatie
	standaardtaal
Tempo en vlotheid	
	met eventuele herhalingen en langere onderbrekingen
	langzaam tempo
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden uit de woordvelden, vaste frasen en standaarduitdrukkingen
	standaardtaal
	informeel en formeel
1.3.2 volgende taken kopiërend uitvoeren:	
10	vooraf beluisterde woorden en zinnen nazeggen
11	vooraf beluisterde en/of gelezen informatieve, prescriptieve, narratieve en artistiek-literaire teksten luidop lezen
1.3.3 volgende taken beschrijvend uitvoeren:	
12	met enige ondersteuning informatieve en narratieve teksten in de vorm van een opsomming navertellen
13	met enige ondersteuning opsommend beschrijven: <ul style="list-style-type: none"> - een gebeurtenis - een verhaal - iets of iemand
14	elementaire omgangsvormen en beleefdheidsconventies gebruiken
15	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe: <ul style="list-style-type: none"> - ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken, geconcentreerd blijven luisteren - het spreekdoel verwoorden - ondersteunende lichaamstaal gebruiken - ondersteunend visueel materiaal gebruiken

1.4 Mondelinge interactie	
1.4.1 in teksten met de volgende kenmerken	
Onderwerp	
	concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
	met en zonder visuele ondersteuning
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige zinnen en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente verbindingswoorden
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
Uitspraak, articulatie, intonatie	
	met een aanzet tot heldere uitspraak, zorgvuldige articulatie en natuurlijke intonatie
	standaardtaal
Tempo en vlotheid	
	met eventuele herhalingen en langere onderbrekingen
	langzaam tempo
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden uit de woordvelden, vaste frasen en standaarduitdrukkingen
	standaardtaal
	informeel en formeel
1.4.2 volgende taken uitvoeren:	
16	deelnemen aan een gesprek door:
	- te luisteren naar vragen, antwoorden en uitspraken
	- erop te reageren
	- vragen te stellen
	- antwoorden te geven
	- uitspraken te doen
17	elementaire omgangsvormen en beleefdheidsconventies gebruiken
18	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	- ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken, geconcentreerd blijven luisteren
	- het doel van de interactie verwoorden
	- lichaamstaal gebruiken
	- vragen om:
	- langzamer te spreken
	- te herhalen
	- iets aan te wijzen
	- wat niet begrepen werd, verwoorden
1.5 Schrijven	
1.5.1 in teksten met de volgende kenmerken	
Onderwerp	

	concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige zinnen
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
Uitspraak, articulatie, intonatie	
Tempo en vlotheid	
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden uit de woordvelden, vaste frasen en standaarduitdrukkingen
	standaardtaal
	informeel en formeel
1.5.2 volgende taken kopiërend uitvoeren:	
19	een tekst foutloos overschrijven
1.5.3 volgende taken beschrijvend uitvoeren:	
20	een tekst met gegeven woorden aanvullen
21	aan de hand van aangereikte bouwstenen een tekst samenstellen
22	Indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	<ul style="list-style-type: none"> - de schrijftaak geconcentreerd uitvoeren - het schrijfdoel verwoorden - de eigen tekst nakijken
2 Kennis	
23	bij het uitvoeren van taaltaken onderstaande lexicale en grammaticale elementen functioneel inzetten:
a)	vorm, betekenis en reëel gebruik in context van woorden en woordcombinaties uit de woordvelden die de taaltaken en de taalgebruikssituaties vereisen:
	<p><i>persoonlijke gegevens</i> naam, leeftijd, adres, telefoon, dichte familie, kleding, gezondheid, lichaamsdelen, uiterlijke kenmerken, huisdieren</p> <p><i>dagelijks leven</i> huis, vrijetijdsbesteding, school, klas, de klasafspraken en -instructies, schoolmateriaal, verplaatsingen, boodschappen doen</p> <p><i>relatie tot de anderen</i> zich voorstellen, iemand voorstellen, begroeten, bedanken, feliciteren, beleefdheidsrituelen, gevoelens uitdrukken</p> <p><i>eten en drinken</i> wat men eet of drinkt, de maaltijden</p>

	<i>tijd, ruimte, natuur</i> jaar, seizoenen, maanden, dagen, uuraanduidingen, tijdsmarkeerders, feesten, dieren het weer functiewoorden: voorzetsels en voegwoorden hoeveelheidsaanduidingen: hoofdtelwoorden en frequente rangtelwoorden
b)	grammaticale constructies:
	<i>morfologisch domein</i>
	<i>zelfstandige naamwoorden: genus, getal, overeenkomst</i>
	<i>lidwoorden</i>
	<i>bijvoeglijk gebruikte woordsoorten:</i>
	bijvoeglijke naamwoorden
	bezittelijke voornaamwoorden
	aanwijzende voornaamwoorden
	<i>infinitieven</i>
	<i>werkwoordsvormen en de tijdsmarkeerders in functie van communicatie in de tegenwoordige tijd en de "futur proche"</i>
	<i>zeer frequente vormen van de "passé composé"</i>
	<i>syntactisch domein</i>
	<i>eenvoudige bevestigende, ontkennende en vragende zinnen</i>
	<i>persoonlijke voornaamwoorden als onderwerp</i>
	3 Algemeen
24	hun bedenkingen verwoorden over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties om zo hun functionele en ondersteunende kennis uit te breiden
25	bij het luisteren, lezen, spreken, interacties en schrijven in het Frans, hun durf en bereidheid uiten
26	hun bereidheid om te streven naar taalverzorging uiten
27	hun belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen binnen en buiten de eigen leefwereld uiten

2 Leergebied ICT

nr.	HOOFFDOELEN
	De leerlingen kunnen:
1	tijdens het leren, met een positieve houding, ICT gebruiken
2	ICT op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier gebruiken
3	zelfstandig in een door ICT ondersteunde leeromgeving oefenen
4	zelfstandig in een door ICT ondersteunde leeromgeving leren
5	ICT gebruiken om eigen ideeën creatief vorm te geven
6	met behulp van ICT voor hen bestemde digitale informatie opzoeken, verwerken en bewaren
7	ICT gebruiken bij het voorstellen van informatie aan anderen

8	ICT gebruiken om op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier te communiceren
---	--

3 Leergebied LEREN LEREN

nr.	HOOFFDOELEN	nr	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1	losse gegevens verwerven en gebruiken door ze betekenis te geven en te memoriseren.	1a	visuele, auditieve, motorische, smaak- en geurinformatie verwerven en verwerken
		1b	de systematische en gerichte (met oog voor relevante details) waarnemingen uiten
		1c	informatie correct: - verwoorden - gebruiken
		1d	nieuwe informatie/ervaringen met reeds verworven informatie/ervaringen verbinden
		1e	relevante informatie geconcentreerd en doelgericht: - verwerven - verwerken
		1f	creatief en flexibel informatie: - verwerken - gebruiken
		1g	gepaste onthoudstrategieën gebruiken
		1h	de mate van beheersing van informatie controleren
		1i	evaluatiecriteria verwoorden
		1j	de eigen reflecties over de verworven informatie en de gebruikte methode verwoorden
		1k	verworven competenties automatisch en adequaat in verschillende situaties toepassen
		1l	de reflecties vóór, tijdens en na de informatieverwerking en uitvoering verwoorden
		1m	stelselmatig zelfontdekkend leren
		1n	stelselmatig inzichtelijk en abstract leren en denken
		1o	algemene en bruikbare principes, wetmatigheden en regels in verschillende situaties zoeken
2	op systematische wijze verschillende informatiebronnen	2a	gepaste informatiebronnen raadplegen

	op hun niveau zelfstandig gebruiken	2b	gepaste zoekstrategieën gebruiken
		2c	voor het verwerken, alle relevante informatie verwerven
3	op systematische wijze samenhangende informatie (ook andere dan teksten) verwerven en gebruiken	3a	visuele, auditieve, motorische, smaak- en geurinformatie verwerven en verwerken
		3b	relevante informatie geconcentreerd en doelgericht: - verwerven - verwerken
		3c	creatief en flexibel informatie: - verwerken - gebruiken
		3d	de reflecties vóór, tijdens en na de informatieverwerking verwoorden
		3e	gepaste onthoudstrategieën gebruiken
		3f	gepaste zoekstrategieën gebruiken
		3g	verworven competenties automatisch en adequaat in verschillende situaties toepassen
		3h	stelselmatig zelfontdekkend leren
		3i	stelselmatig inzichtelijk en abstract leren en denken
		3j	algemene en bruikbare principes, wetmatigheden en regels in verschillende situaties zoeken
4.	eenvoudige problemen op systematische en inzichtelijke wijze oplossen.	4a	een probleem: - identificeren - exploreren - analyseren
		4b	verschillende oplossingswijzen voor een probleem verwoorden
		4c	de beste oplossingswijze en oplossing: - selecteren - verwoorden
		4d	de gekozen oplossingswijze correct uitvoeren
		4e	de oplossingswijze en oplossing controleren
		4f	over een doorgemaakt probleemoplossingsproces reflecteren
		4g	nieuwe met eerdere ervaringen verbinden

		4h	verworven competenties automatisch en adequaat in verschillende situaties toepassen
		4i	algemene en bruikbare principes, wetmatigheden en regels in verschillende situaties zoeken
		4j	de reflecties vóór, tijdens en na het probleemoplossend handelen, verwoorden
		4k	stelselmatig zelfontdekkend leren
		4l	stelselmatig inzichtelijk en abstract leren en denken
		4m	creatief en flexibel problemen oplossen
5.	stelselmatig hun lessen, taken en opdrachten plannen en organiseren én hun eigen leerproces controleren en bijsturen	<i>Voorspellen</i>	
		5a	problemen die zich voordoen bij het plannen en organiseren van lessen, taken en opdrachten - waarnemen - verwoorden
		5b	de te verwachten moeilijkheden spontaan verwoorden
		5c	de nodige tijd voor het voltooien van (deel)taken spontaan verwoorden
		5d	(leer)problemen signaleren en ondersteuning vragen
		<i>Plannen</i>	
		5e	de concrete opdracht verwoorden
		5f	een (stappen)plan met prioriteiten maken
		5g	het opgemaakte (stappen)plan uitvoeren
		5h	plannings- en orderingsstrategieën efficiënt gebruiken
		<i>Zelfreguleren en evalueren</i>	
		5i	gepaste doelstellingen formuleren
		5j	realistische (tussen)doelen bereiken
		5k	de reflecties over het eigen denken en handelen uiten
		5l	over het doorlopen leerproces reflecteren
		5m	de opvattingen, het (leer)proces en product, indien nodig, bijsturen

		5n	(toevallige) oorzaken van succes/mislukken onderscheiden
		5o	de eigen mogelijkheden en beperkingen (aandacht, geheugen, ...) tijdens het leerproces verwoorden
		5p	de vorderingen in het eigen leerproces verwoorden
		5q	(toevallige) oorzaken van succes/mislukken aan zichzelf of de ander(en) toeschrijven
		5r	de manier waarop de eigen leermoeilijkheden aangepakt of gecompenseerd kunnen worden, verwoorden
		<i>Kennis over het leren</i>	
		5s	elementaire werking van geheugen en aandacht verwoorden
		5t	leerervaringen verwoorden
		5u	de eigen (zelfstandige) werkwijze tonen en/of verwoorden
		5v	de nood aan herhaling tijdens het leerproces verwoorden
		5w	gemaakte fouten in nieuwe leersituaties vermijden
		5x	zelf formulecriteria formuleren
6.	De leerlingen kunnen op hun niveau leren met: - nauwkeurigheid - efficiëntie - wil tot zelfstandigheid - kritische zin - houding van openheid - voldoende zelfvertrouwen	6a	stelselmatig efficiënt en effectief werken
		6b	nauwkeurig en volgens regels en afspraken werken
		6c	stelselmatig zelfstandig leren
		6d	geduldig en met doorzetting leren/werken
		6e	stelselmatig kritisch met informatie en problemen omgaan
		6f	omgaan met feedback en feedback aanwenden

4 Leergebied LICHAMELIJKE OPVOEDING

nr.	HOOFFDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 Motorische competenties			
<i>1.1 Fundamentele basiscompetenties-zelfredzaamheid in kindgerichte bewegingssituaties</i>			
1.1.1 Lichaams- en bewegingsbeheersing			

1	de motorische basisbewegingen op een voldoende flexibele en verfijnde wijze aanwenden in gevarieerde en complexe bewegingssituaties	1a	zich doorheen diverse ruimtelijke hindernissen bewegen
		1b	het evenwicht in verplaatsingen en bij houdingen op diverse steunvlakken behouden
		1c	het eigen lichaamsgewicht door middel van landen en vallen, veilig opvangen
		1d	aan hun mogelijkheden aangepast materiaal: - heffen - dragen - verplaatsen
		1e	voor verschillende basisbewegingen de ledenmaten functioneel en gecoördineerd inschakelen
		1f	verschillende basisbewegingen combineren
		1g	tijdens het bewegen het spontaan rekening houden met de opbouw, de grenzen en de verhoudingen van het lichaam tonen
		1h	in veranderde houdings- en ruimtelijke omstandigheden de ervaring van een gelijkblijvende lichaamsopbouw en -organisatie uiten
1.1.2 Verantwoord en veilig bewegen			
2	veiligheidsafspraken naleven	2a	veilig in hun leefomgeving bewegen
3	de gevaren en de risico's van bewegingssituaties: - uiten - inschatten - signaleren	3a	gevaarlijke situaties herkennen en gepast reageren
		3b	elementaire regels om zichzelf en anderen te beschermen: - verwoorden - toepassen
		3c	hun impulsiviteit in bewegingssituaties beheersen
1.1.3 Voorkeurlichaamszijde, lichaamsopbouw, lichaamsbesef			
4	hun voorkeurhand en -voet: - tonen - efficiënt gebruiken		
5	hun voorkeurszijde om te wenden en te draaien rond de lengteas: - uiten - gebruiken	5a	bij zichzelf de linker- en de rechterkant aanduiden
		5b	bij zichzelf de beide lichaamshelften aanduiden

6	in het bewegen intuïtief en bewust uiting geven aan: - aanvoelen - omgaan (rekening houdend met de eigen lichaamskenmerken, mogelijkheden en beperkingen)	6a	de verschillende lichaamsdelen bij zichzelf benoemen
		6b	eigen mogelijkheden en begrenzingen benoemen
		6c	links en rechts op een voorwerp of een andere persoon overdragen
		6d	zonder de beweging effectief uit te voeren (bewegings- en houdingsvoorstelling), de bewegingen die moeten worden uitgevoerd om een opdracht te volbrengen, verwoorden
1.1.4 Rustervaringen			
7	de ademhaling en spieren in rust controleren		
8	een sfeer van rust creëren	8a	een sfeer van rust overnemen
		8b	rustervaringen om lichaamsgevoeligheid (proprioceptie) te bevorderen, benutten
Extra tussendoelen 'Ruimte- en tijdsfactoren'			
		1	zichzelf, anderen of voorwerpen in de ruimte lokaliseren
		2	tijdens het bewegen plaatsaanduidingen en ruimtelijke afbakeningen aanduiden
		3	tijdens het bewegen de manier waarop adequaat wordt omgegaan met tijdsduur, richting en te overbruggen afstand verwoorden
		4	in bewegingssituaties het gepaste tempo tonen
		6	in bewegingssituaties het gelijktijdig gebruik van verschillende ruimte- en/of tijdsfactoren uiten
		7	het eigen bewegen op zowel de verplaatsingsrichting als op de bewegingssnelheid van personen of voorwerpen afstemmen
1.2 Grootmotorische vaardigheden en acties in gevarieerde situaties			
1.2.1 Variante vormen van basisbewegingen, al dan niet gebruikmakend van toestellen-grootmotorische basisbewegingen			
9	op de grond en over diverse soorten toestellen balanceren		
10	in omgekeerde houding hangen en steunen		

11	vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren	11a	verschillende vormen van springen uitvoeren
12	verschillende vormen van rollen uitvoeren		
13	aan een toestel draaibewegingen rond de breedte-as uitvoeren		
14	diverse klimtoestellen: - opklimmen - veilig ervan afdalen		
15	hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand		
16	op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen	16a	verschillende voorwerpen op diverse manieren vangen
Extra tussendoelen 'grootmotorische basisbewegingen'			
		1	met betrekking tot de kind-eigen bewegingscultuur een toenemende bedrevenheid in basisbewegingen tonen
		2	onder tijdsdruk bij grootmotorische activiteiten efficiënt bewegen
1.2.2 Spel en sportspel			
17	fundamentele bewegingsvaardigheden die nodig zijn om een eenvoudig bewegingsspel zinvol te kunnen spelen in eenvoudige sport- en spelsituaties, beheersen	17a	fundamentele bewegingsvaardigheden die nodig zijn om een eenvoudig bewegings- of sportspel te kunnen spelen, beheersen
18	eenvoudige spelideeën in eenvoudige bewegingsspele uitvoeren		
19	in een spel: - inleving uiten - verschillende rollen waarnemen en verwoorden		
20	elementaire tactische principes: - verwoorden - toepassen in verwante spelen - in een eenvoudig tactisch plannetje afspreken en uitvoeren		
21	de afgesproken spelregels toepassen en de sancties bij overtredingen aanvaarden		
1.2.3 Ritmisch en expressief bewegen			

22	bewegingsvormen op een opgelegd ritme uitvoeren	22a	bewegingen op een opgelegd metrum of ritme uitvoeren
23	een danscombinatie (een aantal bewegingspatronen achter elkaar): - onthouden - zonder aanwijzingen uitvoeren		
1.2.4 Beweging in verschillende milieus			
24	op een aangepaste manier in de vrije natuur bewegen		
25	ongeremd en spelend in het water bewegen		
26	veilig in het water: - bewegen - zwemmen	26a	zich veilig in het water voelen
1.3 Kleinmotorische vaardigheden in gevarieerde situaties			
27	klein-motorische vaardigheden in verschillende situaties voldoende nauwkeurig gedoseerd en ontspannen uitvoeren	27a	een toenemende bedrevenheid in het functioneel aanwenden van kleinmotorische vaardigheden tonen
		27b	een correcte lichaamshouding, -tonus en differentiatie in de beweging van de bovenste ledematen aannemen
28	de functionele grepen gedifferentieerd voor het hanteren van voorwerpen gebruiken	28a	onder tijdsdruk kleinmotorische taken tot een goed einde brengen
Extra tussendoelen 'kleinmotorische basisbewegingen'			
		1	onder tijdsdruk bij kleinmotorische activiteiten efficiënt bewegen
		2	onder tijdsdruk kleinmotorische taken tot een goed einde brengen
1.4 Oplossen van kind-aangepaste bewegingsproblemen			
29	geconcentreerd met een bewegingstaak bezig zijn	29a	geconcentreerd met een probleem bezig blijven
30	zelfstandig en op een creatieve manier naar een oplossing voor een bewegings- of spelprobleem zoeken	30a	naar een oplossing voor een bewegings- of spelprobleem zoeken
31	zelfstandig materiaal: - kiezen - opzetten	31a	in een logische sequentie handelen

32	zelfstandig bekende oefen- en spelvormen: - opstarten - op gang houden		
33	zichzelf vragen stellen over de aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een bewegingsprobleem en op basis daarvan een aanpak (bij)sturen	33a	over de aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een bewegingsprobleem vragen stellen
		33b	geleerde bewegingsprincipes in andere bewegingssituaties toepassen
		33c	bij relevante terminologie in bewegingssituaties een toenemend begrijpen: - tonen - toepassen - verwoorden
		33d	met een gepast <u>bewegingsantwoord reageren</u>
		33e	het begrip van eenvoudige bewegingssituaties en speltaken uiten en er gepast op reageren
34	uit verschillende sensorische prikkels die gelijktijdig worden waargenomen, de relevante prikkel selecteren	34a	zich op de relevante prikkel(s) concentreren
<i>Extra tussendoelen 'opeenvolgende handelingen'</i>			
		1	doelgericht een beweging: - onderbreken - door een andere beweging laten opvolgen
		2	een uitvoeringsvolgorde in een bepaalde opstelling van toestellen tonen
		3	een aantal bewegingspatronen of opeenvolgende handelingen: - verwoorden - uitvoeren
<i>Extra tussendoelen 'beweging als expressie- en communicatiemiddel'</i>			
		1	lichaamstaal als expressiemiddel aanwenden
		2	lichaamstaal als communicatiemiddel gebruiken
2 Gezonde en veilige levensstijl			
35	noties over eigen constitutie verwoorden en een correcte lichaamshouding ontwikkelen		

36	om de motorische competenties te bereiken, uithouding, kracht, lenigheid, snelheid en spierspanning ontwikkelen	36a	om de motorische competenties te bereiken, de ontwikkelde uithouding, kracht, lenigheid, snelheid en spierspanning onderhouden
37	de voldoening aan fysieke inspanning beleven en het langetermijneffect ervan verwoorden	37a	zich in spel en beweging uitleven
38	het belang van opwarming vóór en tot rust komen na fysieke activiteiten verwoorden	38a	vermoeidheidsverschijnselen: - herkennen - verwoorden
39	mogelijke vormen van rollend en/of glijdend materiaal: - verwoorden - er veilig mee omgaan	39a	mogelijke vormen van rollend en/of glijdend materiaal: - verwoorden - er veilig mee omgaan - er zich veilig mee voortbewegen
3 Zelfconcept en het sociaal functioneren			
40	bereid zijn een opdracht: - vol te houden - af te werken	40a	bereid zijn zich in te zetten voor een bewegingsopdracht
41	de eigen inspanning en die van anderen: - inschatten - waarderen	41a	opdat iedereen zinvol kan deelnemen aan spel, anderen de ruimte geven om te spelen
42	aan bewegingsactiviteiten in een geest van fair play deelnemen		
43	de mogelijkheden om buiten de les lichamelijke opvoeding een voorkeursport te beoefenen, opsommen		
44	spontaniteit, expressiviteit en echtheid op een sociaal aanvaarde wijze uiten	44a	de eigen persoonlijke stijl op een sociaal aanvaardbare wijze tonen
45	ongecontroleerde en ongewenste uitingen bij zichzelf: - verwoorden - rechtzetten		
46	bewegingsmateriaal op de geëigende manier gebruiken		
Extra tussendoel 'sociaal functioneren'			
		1	respectvol en zorgzaam omgaan met materiaal en kleding
		2	binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen

		3	spontaan overgaan tot het maken van eenvoudige afspraken binnen het functioneren in subgroepjes
<i>Extra tussendoel 'positieve bewegingsgezindheid'</i>			
		1	belangstelling uiten om diverse bewegingssituaties te verkennen
<i>Extra tussendoel 'positief en realistisch zelfbeeld'</i>			
		1	voldoende zelfvertrouwen en durf uiten
		2	het streven uiten naar maximale ontplooiingen van motorische en lichamelijke capaciteiten
<i>Extra tussendoel 'zich motorisch en emotioneel op een aanvaardbare wijze uiten'</i>			
		1	de eigen bewegingsvormen en behendigheden op een sociaal aanvaardbare wijze uiten

1.5 Leergebied MUZISCHE VORMING

nr.	HOOFFDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 BEELD			
1	door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel over beelden en beeldende kunst van vroeger, nu en verschillende culturen uiten.		
2	door betasten en voelen (tactiel), kijken en zien (visueel): - impressies opdoen - impressies verwerken - over impressies praten		
3	beeldinformatie: - beschrijven - interpretaties uiten - eigen (kritische) mening verwoorden	3.a	verschillende beeldaspecten (kleur, lijn, vorm, vlak, en ritme): - onderscheiden - verwoorden
4	plezier en voldoening in het beeldend vormgeven uiten		
5	beeldende problemen oplossen, technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven op	5.a	verschillende beeldende en technische middelen: - aanwenden - gebruiken om tot beeldend te werk te komen

	een manier die hen voldoende geeft	5.b	materialen en technieken onderscheiden door: - observaties te uiten - te exploreren - te experimenteren
		5.c	in het gebruik van materialen en de toepassing van technieken (o.a. knippen, plakken, schilderen, boetsen, een lat hanteren ...) toenemende vaardigheden ontwikkelen
		5.d	de materialen en technieken die in een beeldend werk gebruikt zijn, aanduiden
6	tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.	6.a	een gegeven onderwerp in een persoonlijke, authentieke creatie weergeven
2 MUZIEK			
7	muziek beluisteren en ervaren, muzikale impressies uit de geluidsomgeving met aandacht voor enkele kenmerken van de muziek (klankeigenschap, functie/gebruikssituatie) uiten	7.a	het ritme in beluisterde muziek en de geluidsomgeving nabootsen
		7.b	signalen in beluisterde muziek en in de geluidsomgeving aangeven
		7.c	klankeigenschappen onderscheiden
		7.d	de functie en gebruikssituatie van klanken, geluiden en muziek uiten
8	klankbronnen en muziekinstrumenten (improviserend en experimenterend) uittesten op hun klankwaarde en daarvan in een muzikaal (samen)spel gebruikmaken	8.a	met klank, stem, instrument experimenteren, verschillende klankbronnen op hun klankwaarde uittesten en in een muzikaal (samen)spel gebruiken
9	voor hedendaagse muziek, muziek uit andere tijden, andere landen en culturen ontstaan	9.a	het gevarieerde muziekaanbod in de wereld van geluiden benoemen
		9.b	muzikale impressies uit de geluidsomgeving uiten
10	van zingen en musiceren genieten en als impuls voor nieuwe muzikale spelideeën of andere aanverwante expressiewijzen gebruiken	10.a	met klank, stem, instrument experimenteren, verschillende klankbronnen op hun klankwaarde uittesten en in een muzikaal (samen)spel gebruiken
		10.b	een toenemende stembeheersing ontwikkelen
		10.c	eenvoudige afspraken bij samenspel of samenzang toepassen
		10.d	ontdekken dat ze zelfstandig een eenvoudige compositie kunnen maken
		10.e	met liederen en muziekfragmenten spelen
		10.f	een aangepaste muzische techniek of werkvorm om een impressie over te brengen of een muzische creatie samen te stellen, kiezen

11	praten over het zingen en musiceren vanuit het eigen muzikale aanvoelen		
3 DRAMA			
12	de beleving van een gevarieerd aanbod van voor hen bestemde culturele activiteiten weergeven		
13	spelvormen waarnemen en het inzicht dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten, uiten.	13.a	de waarneming van verschillende spelvormen uiten
		13.b	de meerwaarde van de juiste verhouding tussen woord en beweging expressief uiten
14	geconcentreerd luisteren naar een gesproken tekst (verteld of voorgelezen) en die mondeling, schriftelijk, beeldend of dramatisch weergeven		
15	spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren		
16	visuele impressies, ervaringen, gevoelens, ideeën en fantasieën in spel uiten	16.a	in een symbolisch spel zintuiglijke impressies, ervaringen, gevoelens, fantasieën en gedachten uiten
17	een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren	17.a	een aan de speelsituatie aangepaste spreektechniek (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) ontwikkelen
		17.b	onderscheid tussen spel en werkelijkheid maken
		17.c	verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren
18	de beleving verwoorden van het eigen spel en dat van anderen, de keuze en het onderwerp van de spelvorm, erover praten en een kritische blik uiten		
4 BEWEGING			
19	de beleving van lichaamstaal, beweging en dans uiten	19.a	verschillende functies en betekenissen die beweging en dans kunnen hebben (eigen en ander culturen) aangeven
20	een eenvoudig bewegingsverhaal met als vertrekpunt iets wat gehoord, gezien, gelezen, gevoeld of meegemaakt wordt, opbouwen	20.a	met verschillende bewegingsmogelijkheden van het eigen lichaam experimenteren
21	samenwerken met anderen om: - een eenvoudig dansverloop op te bouwen	21a	samen met anderen bewegen, waarbij al improviserend gereageerd wordt op elkaars beweging

	- al improviserend te reageren op elkaars beweging		
22	op een creatieve manier bewegen en daarbij één of meerdere basiselementen van de beweging (tijd, kracht, ruimte, lichaamsmogelijkheden) bespelen		
23	nieuwe dansen met eenvoudige passen en figuren ontwerpen	23.a	spontaan op muziek mee bewegen
24	het kritisch bespreken van: - het inoefenen - de voorbereiding - het aanwenden van de lichaamstaal - het uitvoeren (vertoning) door henzelf en anderen		
5 MEDIA			
25	de waarneming van beeldsignalen beschrijven (om opvallend goede en minder geslaagde dingen te herkennen en doorzoeken)	25.a	op geslaagde en minder geslaagde aspecten van audiovisuele boodschappen (van zichzelf en van anderen) reageren
26	de ervaring dat een visueel beeld (al dan niet vergezeld van een nieuw geluid) steeds een nieuwe werkelijkheid kan oproepen, uiten	26.a	op veranderingen (in beeld en geluid) in een audiovisuele boodschap reageren
27	soorten van eenvoudige hedendaagse audiovisuele opname- en weergavetoestellen (informatiedragers): - aanwijzen - benoemen - creatief bedienen		-
28	een eigen audiovisuele taal gebruiken en het massale audiovisuele aanbod een relativerende plaats toekennen	28.a	zelf een audiovisuele boodschap maken met tekens, kleuren, vormen, gebaren, bewegingen, woorden, geluiden ...
		28.b	het audiovisuele aanbod plaatsen in zijn context
		28.c	een bewuste keuze binnen het audiovisuele aanbod maken
29	eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken.	29.a	bij het experimenteren de wederzijdse beïnvloeding van klanken, beelden en bewegingen vaststellen
		29.b	het verschil in interpretatie in een audiovisuele boodschap aangeven

		29.c	eenvoudige audiovisuele informatie uit de eigen omgeving aanwijzen
		29.d	informatie uit de eigen omgeving onderzoeken en vergelijken
<i>Overkoepelende doelen en tussendoelen</i>			
1	ontdekkingen van nieuwe dingen uit hun omgeving beschrijven	1.a	alertheid en openheid voor nieuwe dingen uit hun omgeving tonen
2	de perceptie (zonder vooroordelen) van het kijken en luisteren naar kunst beschrijven	2.a	op kunstuitingen reageren
3	het plezier in het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen, tonen	3.a	het plezier in het muzisch handelen tonen
		3.b	het plezier van fantasie, originaliteit, creativiteit en zelfexpressie in het maken van 'kunstwerken' aangeven
		3.c	zich muzisch in een sociaal aanvaardbare context uiten
		3.d	op een speelse manier omgaan met beeldtaal, klanktaal, lichaamstaal, woordtaal en audiovisuele taal
4	het vertrouwen op de eigen expressiemogelijkheden uiten en durven hun creatieve uitingen tonen	4.a	het vertrouwen op de eigen expressiemogelijkheden uiten
		4.b	eigen fantasierijke en inventieve uitingen durven tonen
		4.c	de vormgevingsmogelijkheden en beperkingen van materialen en beelden, instrumenten en klanken, bewegingen en lichaamstaal, woorden en stem uiten
5	het respect voor uitingen van leeftijdgenoten (eigen en andere culturen) uiten.	5.a	zich openstellen voor kunst

6 Leergebied NEDERLANDS

nr.	HOOFFDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 Luisteren			
1.1 de informatie achterhalen in: (verwerkingsniveau = beschrijven)			
1	een voor hen bestemde mededeling met betrekking tot het school- en klasgebeuren	1a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		1b	voor hen bestemde boodschappen interpreteren
2	een voor hen bestemde informatieve radio-uitzending	2a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		2b	voor hen bestemde boodschappen interpreteren

3	een uiteenzetting of instructie van een medeleerling, bestemd voor de leerkracht	3a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		3b	voor hen bestemde boodschappen interpreteren
4	een telefoongesprek	4a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		4b	het begrip van voor hen bestemde boodschappen uiten
1.2 de informatie ordenen bij: (verwerkingsniveau = structureren)			
5	een uiteenzetting of instructie van de leerkracht op persoonlijke en overzichtelijke wijze	5a	eenvoudige instructies, eventueel ondersteund door lichaamstaal, interpreteren
		5b	het begrip van verhaal aantonen
		5c	oorzaak en gevolg in het verhaal onderscheiden
		5d	hoofd- en bijzaken in een verhaal onderscheiden
		5e	het begrip van kritiek in gesprekken aantonen
		5f	het begrip van argumenten in een discussie aantonen
6	een voor hen bestemde instructie voor een buitenschoolse situatie op persoonlijke en overzichtelijke wijze	6a	eenvoudige instructies, eventueel ondersteund door lichaamstaal, interpreteren
		6b	het begrip van verhaal aantonen
		6d	hoofd- en bijzaken in een verhaal onderscheiden
7	een voor hen bestemde informatieve tv-uitzending op persoonlijke en overzichtelijke wijze	7a	eenvoudige instructies, eventueel ondersteund door lichaamstaal, interpreteren
		7b	het begrip van verhaal aantonen
		7c	oorzaak en gevolg in het verhaal onderscheiden
		7d	hoofd- en bijzaken in een verhaal onderscheiden
		7e	het begrip van kritiek in gesprekken aantonen
		7f	het begrip van argumenten in een discussie aantonen
1.3 op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, de informatie beoordelen die voorkomt in: (verwerkingsniveau = beoordelen)			
8	een discussie met bekende leeftijdgenoten		
9	een gesprek met bekende leeftijdgenoten		
10	een door leeftijdgenoten geformuleerde oproep		
		Algemeen	
		a	een adequate luisterbereidheid tonen

		b	gepast reageren op wat ze horen
		Taalbeschouwing	
		a	het verschil tussen zender en ontvanger aangeven
		b	verschillende betekenissen van woorden naargelang de context verhelderen
		c	soorten zinnen onderscheiden
		d	het verschil tussen dialect en Standaardnederlands aangeven
a	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten		
b	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen		
		Taalvorm	
		a	de spraakklanken herkennen
		b	hun kennis van de voornaamste morfologische aspecten van taal inzetten
		c	hun kennis van de voornaamste syntactische aspecten van taal inzetten
		Luisterstrategieën	
a	zich op aspecten van de luistertaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren	a	luisterstrategieën hanteren
b	hun manier van luisteren op het luisterdoel afstemmen	b	luisterstrategieën hanteren
c	tijdens het luisteren hun aandacht voor het te bereiken doel behouden	c	luisterstrategieën hanteren
d	het resultaat in het licht van het luisterdoel beoordelen	d	luisterstrategieën hanteren
e	op hun niveau reflecteren over de door hen gebruikte luisterstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden	e	luisterstrategieën hanteren
		Taalinhoud	

	a	de betekenis van woorden in situaties binnen de eigen leefwereld verduidelijken
	b	de betekenis van woorden die naar iets concreets verwijzen, verduidelijken
	c	de betekenis van de voornaamste begrippen verduidelijken
	d	de voornaamste tijd- en ruimteaanduidingen herkennen
	e	de voornaamste woordsoorten herkennen
	f	tegenstellingen en synoniemen herkennen
	g	enkelvoudige zinnen herkennen
	h	semantische relaties herkennen
	i	gebiedende taal in zinnen herkennen
	j	een negatie herkennen
	k	eenvoudige vraagzinnen herkennen
	l	samengestelde zinnen herkennen
	m	woorden die betekenis geven aan relaties tussen woorden en zinnen herkennen
	n	voldoende passieve woordenschat inzetten
Taalgebruik		
a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie) reflecteren	
b	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: <ul style="list-style-type: none"> - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving 	
Taalsysteem		

a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: - klanken, woorden, zinnen, teksten - betekenissen	
2 Spreken		
2.1 het gepaste taalregister hanteren als ze: (verwerkingsniveau = beschrijven)		
11	aan leeftijdgenoten over zichzelf informatie verschaffen	11a taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
12	aan iemand om ontbrekende informatie vragen	12a taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
13	over een op school behandeld onderwerp aan de leerkracht verslag uitbrengen	13a taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
14	in een telefoongesprek informatie uitwisselen	14a taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
2.2 het gepaste taalregister hanteren als ze: (verwerkingsniveau = structureren)		
15	vragen van de leerkracht in verband met een behandeld onderwerp beantwoorden	15a taal gebruiken om tot interactie te komen
		15b taal gebruiken die aansluit bij de leersituatie
		15c relevante dingen over zichzelf vertellen
		15d de eigen mening verwoorden
16	van een behandeld onderwerp of een beleefd voorval een verbale/non-verbale interpretatie brengen die door leeftijdgenoten begrepen wordt	16a een verhaal navertellen
		16b relevante dingen over zichzelf vertellen
		16c een verhaal vertellen
		16d de eigen mening verwoorden
17	bij een behandeld onderwerp vragen stellen die begrepen en beantwoord kunnen worden door leeftijdgenoten	17a taal gebruiken om tot interactie te komen
		17b taal gebruiken die aansluit bij de leersituatie
		17c de eigen mening verwoorden
18	een instructie geven zodat iemand die vertrouwd is met de situatie ze kan uitvoeren	18a taal gebruiken om tot interactie te komen
		18b taal gebruiken die aansluit bij de leersituatie
2.3 het gepaste taalregister hanteren als ze op basis van vergelijking, hetzij met hun eigen mening, hetzij met andere bronnen: (verwerkingsniveau = beoordelen)		
19	in een gesprek kritisch reageren op de vragen en opmerkingen van bekende volwassenen	

20	tijdens een discussie met bekende volwassenen over een behandeld onderwerp passende argumenten naar voren brengen		
		Algemeen	
		a	spreekdurf tonen
		b	bereidheid tonen om over het eigen spreekgedrag te reflecteren
		c	respect voor de gesprekspartners tonen
		Taalbeschouwing	
		a	de eigen taal aanpassen naargelang de context
		b	hulpmiddelen gebruiken om zich te verduidelijken
a	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten		
b	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen		
		Taalvorm	
		a	met correct monddrag spreken
		b	zich verstaanbaar uitdrukken
		c	morfologische aspecten correct gebruiken
		d	woorden samenvoegen tot woordgroepen die een zinsdeel vormen
		e	woorden samenvoegen tot woordgroepen en zinnen
		f	zinsdelen samenvoegen tot zinnen
		Spreekstrategieën	
a	zich op aspecten van de spreektaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren		
b	hun manier van spreken afstemmen op het spreekdoel en op de luisteraar		
c	tijdens het spreken hun aandacht voor het te bereiken doel behouden		

d	het resultaat in het licht van het spreekdoel beoordelen		
e	op hun niveau reflecteren over de door hen gebruikte spreekstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden		
		Taalinhoud	
		a	voldoende actieve woordenschat inzetten
		b	voldoende woordsoorten gebruiken
		c	hun kennis van semantische relaties inzetten
		Taalgebruik	
a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands reflecteren op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie)		
b	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: <ul style="list-style-type: none"> - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving 		
		Taalsysteem	

a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: - klanken, woorden, zinnen, teksten - betekenissen		
3 Nederlands - lezen			
3.1 de informatie achterhalen in: (verwerkingsniveau = beschrijven)			
21	voor hen bestemde instructies voor handelingen van gevarieerde aard	21a	het begrip van een geschreven tekst verwoorden
		21b	uit teksten: - informatie achterhalen - informatie beoordelen - informatie functioneel gebruiken
22	de gegevens in schema's en tabellen ten dienste van het publiek	22a	uit teksten: - informatie achterhalen - informatie beoordelen - informatie functioneel gebruiken
23	voor hen bestemde teksten in tijdschriften	23a	het begrip van een geschreven tekst verwoorden
		23b	uit teksten: - informatie achterhalen - informatie beoordelen - informatie functioneel gebruiken
3.2 de informatie ordenen die voorkomt in: (verwerkingsniveau = structureren)			
24	voor hen bestemde school- en studieteksten en instructies bij schoolopdrachten	24a	elementen en relaties in de tekst herkennen
		24b	gebruiksaanwijzingen en instructies toepassen
25	informatie in voor hen bestemde verhalen, kinderromans, dialogen, gedichten, kindertijdschriften en jeugdcyclopedieën	25a	elementen en relaties in de tekst benoemen
		25b	bronnen: - raadplegen - er informatie uit halen
3.3 op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, informatie beoordelen die voorkomt in: (verwerkingsniveau = beoordelen)			
26	verschillende voor hen bestemde brieven of uitnodigingen	26a	een tekst beoordelen
27	reclame teksten die rechtstreeks verband houden met hun leefwereld	27a	een tekst beoordelen

		Algemeen	
		a	bereidheid tonen om een adequate leesattitude te ontwikkelen
		b	bereidheid tonen om over het eigen leesgedrag te reflecteren
		Taalbeschouwing	
		a	de variatie in taalgebruik tussen zakelijke teksten, verhalende teksten en poëzie herkennen
		b	de structuur van een tekst herkennen
a	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten		
b	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen		
		Taalvorm	
		a	pictogrammen: - identificeren - er adequaat op reageren
		b	grafemen: - visueel herkennen - onderscheiden
		c	morfologische aspecten correct gebruiken
		d	de structuur van een zin herkennen
		Leesstrategieën	
		a	efficiënte leesstrategieën bij het aanvankelijk lezen inzetten
		b	door analyse en synthese lezen
		c	door herkenning van woorden of woorddelen lezen
		d	door directe woord- en woordgroep-herkenning vlot lezen
		e	efficiënte leesstrategieën bij het voortgezet lezen inzetten
a	zich op aspecten van de leestaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren		
b	hun manier van lezen op het leesdoel afstemmen		

c	tijdens het lezen hun aandacht voor het te bereiken doel behouden		
d	het resultaat in het licht van het leesdoel beoordelen		
e	op hun niveau over de door hen gebruikte leesstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden reflecteren		
		Leestechische aspecten	
		a	leestechische vaardigheden efficiënt inzetten
		b	met een goede leeshouding lezen
		c	hardop lezen
		Taalinhoud	
		a	nuttige compensatievaardigheden hanteren
		b	verschillende soorten zinnen onderscheiden
		c	verschillende tekstsoorten onderscheiden
		d	relaties tussen zinnen in een tekst herkennen
		e	de hoofdgedachte in een tekst achterhalen
		Taalgebruik	
a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands reflecteren op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie)		

b	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving		
		Taalsysteem	
a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: - woorden, zinnen, teksten - spellingvormen - betekenissen		
4 Schrijven			
4.1 (verwerkingsniveau = kopiëren)			
28	overzichten, aantekeningen, mededelingen op- en overschrijven	28a	eenvoudige schriftelijke informatie kopiëren
		28b	zelf met een minimum aan schrijffouten schrijven
		28c	creativiteit bij het schrijven inzetten
		28d	hulpmiddelen gebruiken om correct te spellen
4.2 (verwerkingsniveau = beschrijven)			
29	een oproep, een uitnodiging of een instructie aan leeftijdgenoten richten	29a	hun taalkeuze met het oog op het publiek aanpassen
		29b	over de gebruikte schrijfstrategieën (opdelen van een schrijftaak in deeltaken en planning/formulering) reflecteren
		29c	zelf met een minimum aan schrijffouten schrijven
		29d	creativiteit bij het schrijven inzetten
		29e	hulpmiddelen gebruiken om correct te spellen
4.3 (verwerkingsniveau = structureren)			

30	een brief schrijven aan een bekende om een persoonlijke boodschap of belevenis over te brengen	
31	voor een bekend persoon een verslag van een verhaal, een gebeurtenis of een informatieve tekst schrijven	
32	een formulier met informatie over henzelf invullen	
33	op vragen over verwerkte inhouden schriftelijk antwoorden	
34	<p>voor het realiseren van de bovenstaande ontwikkelingsdoelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rekening houdend met handschrift en de lay-out van teksten verzorgen - spellingsafspraken en -regels toepassen: <p style="padding-left: 40px;"><i>woorden met vast woordbeeld:</i></p> <p style="padding-left: 80px;">klankzuivere woorden,</p> <p style="padding-left: 80px;">hoogfrequente niet-klankzuivere woorden</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>woorden met veranderlijk woordbeeld</i></p> <p style="padding-left: 40px;">(regelwoorden):</p> <p style="padding-left: 80px;">werkwoorden</p> <p style="padding-left: 80px;">klinker in open/gesloten</p> <p style="padding-left: 80px;">lettergreep</p> <p style="padding-left: 80px;">verdubbeling</p> <p style="padding-left: 40px;">medeklinker</p> <p style="padding-left: 80px;">niet-klankzuivere eindletter</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>hoofdletters</i></p> <p style="padding-left: 40px;"><i>interpunctietekens . , ? !</i></p> <p style="padding-left: 0px;">:</p>	

35	bij het realiseren van de ontwikkelingsdoelen voor spreken, luisteren, lezen en schrijven de volgende attitudes ontwikkelen: - luister-, spreek-, lees- en schrijfbereidheid - plezier in luisteren, spreken, lezen en schrijven - bereidheid tot nadenken over het eigen luister-, spreek-, lees- en schrijfgedrag - bereidheid tot het naleven van luister-, spreek-, lees- en schrijfconventies - weerbaarheid		
		Algemeen	
		a	schrijven als het van hen verlangd wordt
		b	schrijven om iets voor henzelf te verkrijgen
		c	spontaan schrijven ter communicatie
		d	hun tekst nalezen en indien nodig corrigeren
		Taalbeschouwing	
a	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten	a	over de gebruikte schrijfstrategieën reflecteren: het opdelen van de schrijftaak in deeltaken, de planning en de formulering
b	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen	b	hun taalkeuze aanpassen met het oog op het publiek
		Taalvorm	
		a	de juiste koppeling klank-grafeem maken en de grafemen correct schrijven
		b	de juiste verbindingen tussen de grafemen maken
		c	morfologische aspecten correct gebruiken
		d	woorden tot woordgroepen samenvoegen
		e	woorden tot zinsdelen samenvoegen
		f	zinsdelen tot zinnen samenvoegen
		Spellingsstrategieën	
		a	efficiënte spellingsstrategieën inzetten bij het aanvankelijk spellen
		b	efficiënte spellingsstrategieën inzetten bij het voortgezet spellen

		c	voldoende inzicht tonen in de woordvorming en de regels om nieuwe woorden te maken
		d	voldoende inzicht tonen om af te leiden om welke woordsoort het gaat, in: - de combinaties waarin woorden kunnen voorkomen - de combinaties van zinsdelen en zinnen - de grammaticale structuur
		e	voldoende inzicht tonen in de betekenis die aan taaleenheden wordt toegekend
		Schrijfstrategieën	
a	zich op aspecten van de schrijftaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren		
b	hun manier van schrijven op het schrijfdoel en de lezer afstemmen		
c	tijdens het schrijven hun aandacht voor het te bereiken doel behouden		
d	het resultaat in het licht van het schrijfdoel beoordelen		
e	op hun niveau reflecteren over de door hen gebruikte schrijfstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden	a	efficiënte schrijfstrategieën op niveau van grafemen en klanken inzetten
		Schrijftechnische aspecten	
		a	een goede schrijfhouding en schrijfbeweging tonen
		b	leesbaar en verzorgd schrijven
		c	een correcte schrijfhouding met bijpassende toonus tonen
		d	een functionele schrijfmotoriek hanteren
		Taalinhoud	
		e	verschillende soorten teksten schrijven
		f	chronologie en structuur in teksten leggen
		k	nuttige compensatievaardigheden hanteren
		Taalgebruik	
		a	eenvoudige schriftelijke informatie kopiëren
		b	zelf met een minimum aan schrijffouten schrijven
		c	creativiteit bij het schrijven inzetten
		d	hulpmiddelen gebruiken om correct te spellen

a	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie) reflecteren		
b	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: <ul style="list-style-type: none"> - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving 		
		Taalsysteem	
	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> - woorden, zinnen, teksten - spellingvormen - betekenissen 		
5 (Inter)culturele gerichtheid			

bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands een (inter)culturele gerichtheid tonen: - verschillende cultuuruitingen met een talige component in hun omgeving exploreren en er betekenis aan geven - hun gedachten, belevingen en emoties bij ervaringen met de eigen culturele leefwereld in vergelijking met die van anderen verwoorden - uitgaande van het eigen referentiekader enige kennis verwerven over de diversiteit in het culturele erfgoed met een talige component en er waardering voor krijgen	
Hoofdcategorie	
<i>1 fonologisch domein - klanken</i>	
klank	klank
	klinker
	medeklinker
	rijm
	uitspraak
<i>2 orthografisch domein - spellingvormen</i>	
alfabet	alfabet
	letter
	klinker
	medeklinker
	eindletter
	hoofdletter
	kleine letter
diakritische tekens	koppelteken
	apostrof
	trema
uitspraaktekens	accent
leestekens	leesteken
	punt
	vraagteken
	uitroepeten
	komma
	dubbele punt
	spatie
	aanhalingsteken
afkortingen	afkorting
<i>3 morfologisch domein - woorden</i>	
woord	woord

woordvorming	samenstelling
	afleiding
affix	voorvoegsel
	achtervoegsel
woordsoort	-
zelfstandig naamwoord	zelfstandig naamwoord
	eigenaam
	verkleinwoord
getal	enkelvoud
	meervoud
genus	mannelijk
	vrouwelijk
	onzijdig
lidwoord	lidwoord
bijvoeglijk naamwoord	bijvoeglijk naamwoord
werkwoord	werkwoord
werkwoordvormen	stam
	uitgang
vervoegde vormen	persoonsvorm
	persoon
	eerste persoon (<i>ik - wij</i>)
	tweede persoon (<i>jij - jullie</i>)
	derde persoon (<i>hij, zij, het - zij</i>)
	enkelvoud
	meervoud
niet-vervoegde vormen	infinitief
tempus	tijd
	tegenwoordige tijd
	verleden tijd
werkwoordsoorten	-
voornaamwoord	-
voorzetsel	-
telwoord	-
<i>4 syntactisch domein - zinnen</i>	
zin	zin
zinsdeel	zinsdeel
	onderwerp
	persoonsvorm
woordgroep	woordgroep
<i>5 semantisch domein - betekenissen</i>	
betekenisrelaties	synoniem
metaforisch taalgebruik	uitdrukking
<i>6 tekstueel domein - teksten</i>	
tekst	tekst

tekstsoort	fictie
	non-fictie
tekstopbouw	inleiding
	midden
	slot
	hoofdstuk
	alinea
	regel
	kopje
	titel
	bladzijde
structuuraanduiders	-
(materiële) vormgeving	lay-out
	cursief
	vetjes
status van uitspraken	feit
	mening
<i>7 pragmatisch domein - taalgebruik</i>	
factoren in de communicatiesituatie	zender
	spreker
	schrijver
	ontvanger
	luisteraar
	lezer
	boodschap
	bedoeling
	situatie
<i>8 sociolinguïstisch domein - taalgebruik</i>	
taal	Nederlands
	Frans
	Duits
	Engels
taalvariëteiten	standaardtaal
	dialect
	moedertaal
	vreemde taal

1.7 Leergebied SOCIALE VAARDIGHEDEN

nr.	HOOFFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 Sociale vaardigheden - domein relatiewijzen			
1	zich op een assertieve wijze voorstellen	1a	hun eigenheid als individu beschrijven
		1b	anderen op gepaste wijze begroeten

		1c	iets op gepaste wijze vragen
		1d	naar anderen toegaan en contact leggen
		1e	spontaan iets over zichzelf vertellen
2	in omgang met anderen respect en waardering opbrengen	2a	met leeftijdgenoten: - omgaan - beleefdheidsregels hanteren
		2b	met anderen: - omgaan - beleefdheidsregels hanteren
		2c	het respect voor de eigenheid van anderen uiten
		2d	de eigen waardering uiten
		2e	positieve evoluties bij zichzelf waardierend uiten
3	voor iets of iemand anders zorg opbrengen	3a	gevoelens, gedachten, wensen van anderen: - verwoorden - er rekening mee houden
		3b	aan de hand van vragen eigen inlevingsvermogen uiten
		3c	voor leeftijdsgenoten opkomen
		3d	voor anderen opkomen
		3e	anderen in moeilijkheden helpen
4	hulp vragen en zich laten helpen	4a	verwoorden wat ze al dan niet kunnen
5	bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken	5a	gemotiveerd, leergierig en leerbereid een leertaak uitvoeren
		5b	door een actieve luisterhouding van anderen leren
6	kritisch zijn en een eigen mening formuleren	6a	het nut van aangeboden taken verwoorden
		6b	de eigen mening verwoorden
		6c	een eigen mening over bepaalde maatschappelijke toestanden verwoorden
7	zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn	7a	situaties die hinderlijke of moeilijk controleerbare gevoelens oproepen, verwoorden
		7b	de eigen wensen verwoorden
		7c	op een sociaal aanvaardbare wijze voor eigen wensen opkomen
		7d	de eigen beperkingen en mogelijke bijsturingen verwoorden
		7e	het eigen (situatiegebonden) voelen en handelen in een concrete situatie verwoorden

		7f	de eigen emoties en basisgevoelens (positieve en negatieve) verwoorden
		7g	(eerdere) behoeften, verlangens, gedachten, bedoelingen en gevoelsuitdrukkingen uiten
		7h	de situatiebeleving (verschillend van situatie tot situatie en van persoon tot persoon) uiten
		7i	verbanden tussen bepaalde behoeften/verlangens en bepaalde oplossingen verwoorden
8	zich discreet opstellen		
9	ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren	9a	kritiek: - beluisteren - verwoorden of deze terecht is - aanvaarden
		9b	stelselmatig met regelmatig terugkerende gevoelens van onmacht omgaan
		9c	het eigen aandeel in successen/mislukkingen verwoorden
		9d	met zelfvertrouwen een leertaak uitvoeren
		9e	zich na een gemaakte fout of misstap verontschuldigen
		9f	adequaat op mislukkingen/successen reageren
2 Sociale vaardigheden - domein gespreksconventies			
10	in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven	10a	eigen gevoelens op een aanvaardbare wijze uiten
		10b	veranderingen in de lichaamstaal bij anderen en aan de hand van vragen bijbehorende gevoelens verwoorden
		10c	naar de boodschap van anderen luisteren
		10d	het eigen verhaal stopzetten en inspelen op wat de ander gezegd heeft
		10e	anderen ruimte geven om zich te uiten en tolerant met een andere mening omgaan
		10f	op passende wijze afkeuring bij onrechtvaardige situaties uiten
		10g	het zelf aan het woord willen komen in een gesprek, aangeven
		10h	in een gesprek duidelijk hoorbaar en met een zekere expressiviteit spreken

		10i	de eigen verbale en non-verbale uitingen op elkaar afstemmen
		10j	in een gesprek de uitingen (verbale en niet-verbale) van anderen: - observeren (ook afstemming op elkaar) - verwoorden
		10k	een gesprek passend afronden
		10l	in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen uitdrukken
		10m	mogelijke onderliggende motieven van gedragingen van anderen verwoorden
		10n	verbanden tussen situaties, gedachten en gevoelens: - verwoorden - ernaar handelen
		10o	omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden
3 Sociale vaardigheden - domein samenwerking			
11	samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine	11a	de samenhang van gedachten, gevoelens of intenties van verschillende personen in een sociale situatie verwoorden
		11b	bij een conflict een (geweldloze) oplossing die voor beide partijen aanvaardbaar is, verwoorden
		11c	het ontstaan van conflicten (tegengestelde wensen, opvattingen en gevoelens) beschrijven
		11d	verschillende communicatievormen uit andere culturen bespreken
		11e	respect voor uitingen van leeftijdsgenoten uit een andere cultuur uiten
		11f	in concrete situaties afspraken maken en in groep gemaakte afspraken nakomen
		11g	de in groep gemaakte afspraken nakomen
		11h	de eigen verantwoordelijkheid in het groepsgebeuren bespreken
		11i	met anderen samenwerken
		11j	in een groepsgesprek het woord nemen

		11k	omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep respecteren
<i>Overkoepelende tussendoelen in functie van alle na te streven hoofddoelen (type 8)</i>			
		1	de eigen beperkingen en mogelijke bijsturingen verwoorden
		2	zonder het geheel als mislukking te beleven: - gemaakte fouten aanvaarden - oorzaken verwoorden
		3	positieve evoluties bij zichzelf waarderend uiten
		4	werkpunten ter bevordering van de eigen zelfontplooiing aan de hand van een stappenplan kiezen
		5	werkpunten ter bevordering van de eigen zelfontplooiing verwoorden
		6	verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag opnemen
		7	voor zichzelf haalbare doelen verwoorden waarbij ze: - openstaan voor uitdagingen - initiatief nemen
		8	adequaat op mislukkingen/successen reageren
		9	verbanden tussen situaties, gedachten en gevoelens: - verwoorden - ernaar handelen
		10	het eigen (situatiegebonden) voelen en handelen in een concrete situatie verwoorden
		11	de eigen emoties en basisgevoelens (positieve en negatieve) uiten
		12	(eerdere) behoeften, verlangens, gedachten, bedoelingen en gevoelsuitdrukkingen uiten
		13	het verband tussen gevoelens, bijbehorende gedachten en gedrag verwoorden
		14	de situatiebeleving (verschillend van situatie tot situatie en van persoon tot persoon) uiten
		15	verbanden tussen bepaalde behoeften/verlangens en bepaalde oplossingen verwoorden

		16	een sociaal probleem: - identificeren - omschrijven - mogelijke oorzaken verwoorden - gericht naar (mogelijke) oplossingen zoeken
		17	bij het generen van mogelijke oplossingen: - bijbehorende consequenties afwegen - voor één van de oplossingen kiezen
		18	de oplossing evalueren
		19	mogelijke oplossingen bij interpersoonlijke problemen verwoorden
		20	het woord in een groepsgesprek nemen
		21	na een gemaakte fout het herstel van aangerichte schade of aangedaan verdriet: - uitzoeken - verwoorden
		22	een sanctie na een gemaakte fout of misstap aanvaarden
		23	omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden
		24	een plan volgen om een niet direct bereikbaar doel in het sociale domein te realiseren
		25	persoonsgebonden veranderingen bij anderen verwoorden

1.8 Leergebied WISKUNDE

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 Getallen			
<i>1.1 Begripsvorming-wiskundetaal-feitenkennis</i>			
1	met eenheden, tweetallen, vijftallen en machten van tien (terug)tellen	1a	een getallenrij (op- en aftellen) reproduceren
		1b	een hoeveelheid via tellen bepalen
		1c	getallen met behulp van materiaal voorstellen
		1d	de waarde van een cijfer in een getal aangeven
2		2a	functies van natuurlijke getallen verwoorden

	de verschillende functies van natuurlijke getallen herkennen en verwoorden	2b	rangtelwoorden adequaat gebruiken
		2c	natuurlijke getallen: - benoemen - noteren
		2d	het onderscheid tussen het tellen van de hoeveelheid en het tellen van de rangorde maken
3	de betekenis van: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, veelvoud, deler, gemeenschappelijke deler, grootste gemeenschappelijke deler, kleinste gemeenschappelijk veelvoud, procent, som, verschil, product, quotiënt en rest verwoorden en met concrete voorbeelden een bruikbare situatie aangeven	3a	de betekenis van: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, veelvoud, deler, gemeenschappelijke deler, grootste gemeenschappelijke deler, kleinste gemeenschappelijk veelvoud, procent, som, verschil, product, quotiënt en rest verwoorden.
		3b	correcte voorbeelden geven waarin bovenstaande items (3a) gebruikt kunnen worden
4	in voorbeelden herkennen dat breuken kunnen uitgelegd worden als: een stuk (deel) van, een verhouding, een verdeling, een deling, een vermenigvuldigingsfactor (operator), een getal (met een plaats op een getallenlijn), weergave van een kans en de terminologie: stambreuk, teller, noemer, breukstreep, gelijknamig, gelijkwaardig hanteren	4a	eenvoudige breuken duiden
5	natuurlijke getallen van maximaal 10 cijfers en kommagetallen (met 3 decimalen), eenvoudige breuken en eenvoudige procenten hanteren en op een getallenlijn plaatsen	5a	natuurlijke getallen van maximaal 10 cijfers hanteren
		5b	getallen op een getallenlijn plaatsen
		5c	het tiendelig wiskundesysteem hanteren
		5d	eenvoudige breuken hanteren
		5e	eenvoudige procenten hanteren
		5f	hoeveelheden volgens aantal ordenen
6	de volgende symbolen: $=$ $\neq$ $<$ $>$ $+$ $-$ $\times$ $:$ $\div$ $\%$ en $()$ in bewerkingen benoemen, noteren en hanteren	6a	de vergelijkingstekens $<$, $>$ en $=$ gebruiken
		6b	hoeveelheden vergelijken
		6c	gevarieerde hoeveelhedaanduidingen uit de eigen leefwereld: - lezen - interpreteren

7	met voorbeelden uit de eigen leefwereld en in hun leermateriaal, aantonen dat cultuuroverschrijdend andere wiskundige systemen van getallen gebruikt werden en worden	7a	de betekenis van eenvoudige decimale getallen uit zijn leefwereld verwoorden
		7b	de betekenis van Romeinse cijfers verwoorden
8	gevarieerde hoeveelhedaanduidingen lezen en interpreteren	8a	hoeveelheden volgens aantal ordenen
9	de geleerde symbolen, terminologie, notatiewijzen en conventies in interacties gebruiken		
10	onmiddellijk correcte resultaten bij het optellen en aftrekken tot 10, vermenigvuldigen en delen ((deel)tafels tot 10) geven	10a	eenvoudige producten en quotiënten onmiddellijk (factoren, deler en quotiënt < of = 10) reproduceren
11	inzicht in de relaties tussen bewerkingen verwoorden		
<i>1.2 Procedures</i>			
12	in getallenpatronen orde en regelmaat ontdekken (deelbaarheid door 2, 3, 5, 9, 10) en toepassen		
13	doelmatig (volgens eigenschappen van bewerkingen en structuur van getallen) opgaven uit het hoofd uitvoeren: - optellen en aftrekken tot honderd en met grote getallen met eindnullen - vermenigvuldigen met en delen naar analogie met de tafels	13a	eenvoudige optellingen en aftrekkingen beheersen
		13b	een eenvoudige formule verwoorden en een rekenhandeling uitvoeren
		13c	hoofdrekenen als oplosstrategie bij het optellen en aftrekken van grote getallen hanteren
		13d	hoofdrekenen als oplosstrategie bij het (eenvoudig) vermenigvuldigen en delen met grotere getallen hanteren
14	op concrete wijze de eigenschappen van bewerkingen (van plaats wisselen, schakelen, splitsen en verdelen) verwoorden en toepassen	14a	enkele eigenschappen van bewerkingen verwoorden
		14b	met hulp van concreet aanschouwelijk materiaal splitsen
		14c	geautomatiseerd splitsen
		14d	getallen afronden en (her)schikken
15	getallen afronden (het doel en de context bepalen de graad van nauwkeurigheid)		
16	de uitkomst van een berekening bij benadering bepalen	16a	de uitkomst voor en na het uitvoeren van een bewerking schatten

17	schatprocedures bij niet exact bepaalde of te bepalen gegevens vinden		
18	de gelijkwaardigheid tussen kommagetallen, breuken en procenten in eenvoudige situaties vaststellen en verduidelijken door omzettingen		
19	de delers en de (grootste)gemeenschappelijke deler(s) van een natuurlijk getal(len) (≤ 100) vinden		
20	de veelvouden en het (kleinste) gemeenschappelijk veelvoud van een (twee) natuurlijk getal(en) (≤ 20) vinden		
21	eenvoudige verhoudingen (bijvoorbeeld tussen grootheden) in concrete situaties vaststellen, vergelijken, de gelijkwaardigheid beoordelen en het ontbrekend verhoudingsgetal berekenen		
22	eenvoudige breuken gelijknamig maken met het oog op het optellen/afrekken van breuken of het ordenen/vergelijken van breuken		
23	eenvoudige breuken en kommagetallen in een zinvolle context optellen, aftrekken en eenvoudige breuken met een natuurlijk getal vermenigvuldigen		

24	cijferalgoritmen verwoorden en cijferend vier hoofdbewerkingen met natuurlijke en kommagetallen uitvoeren: - optellen: met maximaal 5 getallen: de som < 10 000 000 - aftrekken: aftrektal < 10 000 000 en maximaal 8 cijfers - vermenigvuldigen: vermenigvuldiger bestaat uit maximaal 3 cijfers; het product = maximaal 8 cijfers (2 cijfers na de komma); - delen: deler bestaat uit maximaal 3 cijfers; - quotiënt maximaal 2 cijfers na de komma		
25	eenvoudige procentberekeningen met betrekking tot praktische situaties maken	25a	stelselmatig de betekenis van eenvoudige procenten verwoorden
26	de zakrekenmachine doelmatig gebruiken voor hoofdbewerkingen	26a	een betekenisvolle opgave in handelingen (rekenmachine) vertalen
		26b	enkelvoudige wiskundige bewerkingen met een zakrekenmachine in betekenisvolle situaties uitvoeren
		26c	samengestelde wiskundige bewerkingen met een zakrekenmachine in betekenisvolle situaties uitvoeren
27	uitgevoerde bewerkingen controleren (bijvoorbeeld met zakrekenmachine)	27a	de uitkomst van uitgevoerde bewerkingen met de zakrekenmachine controleren
28	de meest aangewezen en economische wiskundige bewerkingen rond getallen in contexten vaststellen	28a	een situatie naar een bewerking (optelling, aftrekking, vermenigvuldiging of deling): - vertalen - uitwerken
		28b	uit concrete en schematische situaties bewerkingen afleiden
		28c	de begrippen "keer" en "maal" vanuit verschillende concrete situaties schematiseren en omzetten in een formule
		28d	een eenvoudige rekenhandeling omzetten in een formule

		28e	aangeleerde vaardigheden met getallen in de eigen leefwereld toepassen
		28f	bewerkingen in een concrete en/of schematische situatie vertalen
29	bij het aanpakken van wiskundige problemen met betrekking tot getallen, meten, ruimtelijke oriëntatie en meetkunde stelselmatig zoekstrategieën aanwenden	29a	met verschillende soorten meetinstrumenten in gekende lengtematen nauwkeurig: - meten - tekenen
2 Meten			
2.1 Begripsvorming-wiskundetaal-feitenkennis			
30	de belangrijkste grootheden (lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht (massa), tijd, snelheid, temperatuur, hoekgrootte) en bijbehorende maateenheden verwoorden en daarbij de relatie tussen de grootheid en de maateenheid leggen	30a	grootheden (lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht (massa), tijd, snelheid, temperatuur) en bijbehorende maateenheden verwoorden
		30b	de begrippen "inhoud" en "eenheid van inhoud" hanteren
		30c	de begrippen "zwaar", "zwaarder", "even zwaar" en "gewicht" hanteren
		30d	de verhoudingen tussen functionele maateenheden voor lengte, inhoud en gewicht verwoorden
		30e	een grootheid met de gepaste maateenheid weergeven
31	de symbolen, notatiewijzen en conventies bij de gebruikelijke maateenheden verwoorden en de meetresultaten op verschillende wijzen noteren en op verschillende wijze groeperen	31a	het resultaat van een meting in gemengde maten weergeven
		31b	de gewichten ton, kg en g en de gebruikelijke afkortingen hanteren
		31c	de inhoudsmaten liter, deciliter en centiliter en de gebruikelijke afkortingen hanteren
		31d	veel voorkomende maten met betekenisvolle situaties in verband brengen
		31e	lengtematen (meter, centimeter, millimeter en kilometer en hun gebruikelijke afkorting) hanteren
32	veel voorkomende maten met betekenisvolle situaties in verband brengen	32a	gewichten op verpakkingen en in reclamefolders aflezen en er betekenis aan geven
		32b	standaard inhoudsmaten uit zijn onmiddellijke omgeving aan referentiematen toetsen

		32c	het juiste meetinstrument voor het meten van een grootheid gebruiken
		32d	een thermometer aflezen en er betekenis aan geven
33	de functie van de begrippen "schaal" en "gemiddelde" aan de hand van concrete voorbeelden verwoorden		
34	het vriespunt en de temperaturen beneden het vriespunt (negatief getal) verwoorden en aanduiden	34a	het aantal graden stijging of daling van de temperatuur ook over het nulpunt berekenen
		34b	enkele "vaste" temperaturen verwoorden
2.2 Procedures			
35	verbanden, patronen en structuren tussen en met grootheden en maatgetallen verwoorden en betekenisvolle herleidingen uitvoeren		
36	met de gebruikelijke maateenheden betekenisvolle herleidingen uitvoeren	36a	verhoudingen tussen functionele maateenheden voor lengte, inhoud en gewicht verwoorden
37	met behulp van referentiepunten schatten	37a	concrete grootheden schatten
38	op een concrete wijze aangeven hoe de oppervlakte en de omtrek van een willekeurige, vlakke figuur en een veelhoek bepaald wordt	38a	het begrip "oppervlakte" verwoorden en gebruiken
		38b	aangeven hoe de omtrek van een veelhoek bepaald wordt
39	concreet aangeven hoe de inhoud van een balk bepaald wordt		
40	in reële situaties met geld en geldwaarden rekenen	40a	de waarde van courante muntstukken en de bankbiljetten onderscheiden
		40b	geld in reële situaties hanteren
		40c	prijsaanduidingen/-lijsten gebruiken
		40d	andere betaalmiddelen duiden
		40e	functionele hulpmiddelen om adequaat met geld om te gaan hanteren
		40f	relaties tussen hoeveelheid, kwaliteit en prijs verwoorden
41	klokkezen (analoge en digitale), tijdsintervallen berekenen en de samenhang tussen seconden, minuten en uren verwoorden	41a	de tijdsbegrippen en -verhoudingen gebruiken
		41b	de tijdsduur tussen 2 momenten in dagen, uren of minuten uitdrukken

		41c	tijdsbegrippen en uurtabellen duiden
3 Meetkunde			
3.1 Begripsvorming-wiskundetaal-feitenkennis			
42	aan de hand van concrete voorbeelden begrippen en notaties waarmee de ruimte meetkundig bepaald worden, verklaren	42a	eenvoudige noties en begrippen waarmee de ruimte meetkundig kan ordenen en beschrijven worden: - verwoorden - gebruiken
43	op basis van volgende eigenschappen de volgende meetkundige objecten herkennen en benoemen: - in het vlak: punten, lijnen, hoeken en vlakke figuren (driehoeken, vierhoeken, cirkels) - in de ruimte: veelvlakken (kubus, balk, piramide) en bol en cilinder	43a	driehoeken, vierhoeken en cirkels benoemen
		43b	veelhoeken op grond van het aantal zijden en hoeken benoemen
		43c	rechte, stompe en scherpe hoeken benoemen
44	de symbolen van de loodrechte stand en van de evenwijdigheid lezen en noteren		
3.2 Procedures			
45	de verschillende soorten (vier)hoeken classificeren op grond van zijden en hoeken en concreet vormgeven		
46	met een passer een cirkel tekenen		
47	de begrippen symmetrie, gelijkvormigheid en gelijkheid ontdekken in de realiteit en zelf eenvoudige geometrische figuren maken	47a	driehoeken, vierhoeken en cirkels tekenen
48	zich op basis van plattegronden, kaarten, foto's en gegevens over afstand en richting ruimtelijk oriënteren	48a	zich ruimtelijk oriënteren
49	zich mentaal in de ruimte verplaatsen en wat men ziet verwoorden	49a	de termen "lengte" en "breedte" adequaat bij een rechthoekig voorwerp in levensechte situaties gebruiken
4 Strategieën en probleemoplossende vaardigheden			

50	voor hetzelfde wiskundig probleem (getallen, meten, meetkunde en ruimtelijke oriëntatie) meerdere oplossingswegen (soms afhankelijk van de wijze waarop het probleem opgevat wordt) met concrete voorbeelden aantonen	50a	relevante gegevens uit een wiskundige context halen
51	de geleerde begrippen, inzichten, procedures (getallen, meten en meetkunde) in betekenisvolle toepassingssituaties (binnen en buiten de klas) efficiënt hanteren	51a	een betekenisvolle opgave in handelingen (rekenmachine) vertalen
		51b	mnemotechnische hulpmiddelen gebruiken bij het automatiseren
52	de rol en het praktisch nut van wiskunde in de maatschappij met concrete voorbeelden uit hun leefwereld verwoorden	52a	de rol en het praktisch nut van wiskunde met concrete voorbeelden uit de eigen leefwereld verwoorden
5 Algemeen			
53	de eigen waardering voor wiskunde als dimensie van menselijke inventiviteit verwoorden		
54	cijfermateriaal, tabellen en berekeningen die worden gebruikt om de eigen omgeving te informeren, kritisch bekijken en verwoorden	54a	cijfermateriaal, tabellen, berekeningen die gebruikt/misbruikt worden in de eigen omgeving, kritisch bekijken en verwoorden
55	het besef dat wiskunde een actief en een constructief (aangeleerd) proces is dat kan groeien en uitbreiden als gevolg van eigen (aangeleerde) denken en leeractiviteiten verwoorden die bijdragen tot de verdere ontwikkeling		
56	vragen stellen over de eigen aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een wiskundig probleem en de eigen aanpak bijsturen		
56	vragen stellen over de eigen aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een wiskundig probleem en de eigen aanpak bijsturen		

1.9 Leergebied MENS EN MAATSCHAPPIJ

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 Mens			
1.1 <i>Ik en mezelf</i>			
1	in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderungen spontaan uitdrukken		
2	wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie beschrijven het situatiegebonden aspect van zowel hun gedrag als hun gevoelens illustreren		
3	in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen, uiten		
1.2 <i>Ik en de ander</i>			
4	in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar: - benoemen - erover praten - de invloed op elkaar duiden		
5	de bereidheid uiten om zich te oefenen in omgangswijzen met anderen waarin ze minder sterk zijn		
6	in een eenvoudige conflictsituatie in de omgang met leeftijdsgenoten de bereidheid uiten om te zoeken naar een geweldloze oplossing		
1.3 <i>Ik en de anderen: in groep</i>			
7	de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren: - verwoorden - er rekening mee houden		
2 Maatschappij			
2.1 <i>Sociaal-economische verschijnselen</i>			
8	de wijze waarop de verschillende vormen van arbeid die verschillend toegankelijk zijn voor mannen en vrouwen gewaardeerd worden, illustreren	8a	de verschillen in maatschappelijke waardering over het werken of niet werken en de verschillende vormen van arbeid, illustreren
		8b	beroepen: - beschrijven - rubriceren

		8c	het gegeven dat een beroep als bezoldigde bezigheid een belangrijke plaats inneemt in het leven van een volwassene, verwoorden
		8d	de nood van vakmanschap voor het uitoefenen van een beroep en de nood aan scholing voor het bereiken van vakmanschap
9	de manier waarop de prijs van een product tot stand komt, met een zelfgekozen voorbeeld illustreren	9a	in een concrete situatie het onderscheid tussen geven, krijgen, ruilen, lenen, kopen en verkopen verwoorden
		9b	de manier waarop de prijs van een product afhankelijk is van onder meer de productiekosten, de winst en de vraag en het aanbod, met een zelfgekozen voorbeeld illustreren
		9c	de impact van technologische ontwikkelingen en veranderde behoeften op de arbeidsmarkt en -situatie, illustreren
10	met een zelfgekozen voorbeeld het nut en het belang van een collectieve voorziening waarvoor de overheid zorg draagt, verwoorden		
11	de ongelijke verdeling van welvaart over zowel verschillende landen in de wereld als in België zelf, illustreren		
12	het besef dat het eigen gedrag beïnvloed wordt door reclame en de media verwoorden	12a	als consument relevante criteria voor de aankoop van een product hanteren
		12b	reclame als middel om verkoop te stimuleren, duiden
		12c	de eigen kritische mening tegenover reclame verwoorden
13	bereidheid tonen om actieve en passieve vormen van vrijetijdsbesteding te onderzoeken en te evalueren	13a	verschillende vormen van vrijetijdsbesteding en het nut ervan benoemen
2.2 Sociaal-culturele verschijnselen			
14	het inzicht dat niet alle kinderen in hetzelfde type gezin wonen als zichzelf, in hun omgang met leeftijdgenoten op discrete wijze rekening houden	14a	zichzelf binnen het gezin en de familiale structuur situeren
		14b	verschillende gezinsvormen benoemen

15	de verschillende waarden en normen die verschillende sociale en culturele groepen bezitten, illustreren	15a	de nood van de meeste mensen aan het samenleven in een of ander groepsverband en het ontwikkelen van een samenhorigheidsgevoel, illustreren
		15b	de verschillende feesten en gebeurtenissen binnen de culturen die ze kennen, duiden
		15c	aspecten waarin mensen verschillen en waarin ze gelijk zijn, duiden
		15d	vormen van afwijzend of waarderend reageren op het anders zijn van mensen, duiden
		15e	het besef dat sommige mensen een andere levenswijze hebben dan zichzelf, in de confrontatie met beelden, informatie of mensen uit een andere cultuur, duiden
16	voorbeelden van mogelijkheden die in onze samenleving bestaan voor de zorg en opvang van bejaarden en mensen met een handicap, geven		
17	hun attent zijn uiten voor de noden en verwachtingen van mensen met een handicap tijdens het contact met hen		
18	de rol van arbeidsmigratie en het probleem van vluchtelingen bij de ontwikkeling van onze multiculturele samenleving, illustreren		
19	het gegeven dat racisme vaak gebaseerd is op onbekendheid met en vrees voor het vreemde, duiden		
<i>2.3 Politieke en juridische verschijnselen</i>			
20	het belang van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind en de complementariteit van rechten en plichten illustreren		
21	het gegeven dat verkiezingen een basiselement zijn van het democratisch functioneren van onze instellingen, op een eenvoudige wijze uitleggen	21a	het gegeven dat mensen zich groeperen in politieke partijen om hun opvattingen en overtuigingen in het bestuur van het land aan bod te laten komen, duiden

		21b	het gegeven dat burgers bij politieke verkiezingen een stem uitbrengen op de politieke partij van hun keuze, duiden
22	de wijze waarop internationale organisaties ernaar streven om het welzijn en/of de vrede in de wereld te bevorderen, illustreren	22a	een onderscheid tussen geweldloze en gewelddadige oplossingen voor conflicten maken
		22b	het inzicht dat mensen die samenleven zich organiseren via regels waaraan iedereen zich moet houden, met concrete voorbeelden illustreren
23	het gegeven dat Vlaanderen een van de gemeenschappen is van het federale België en dat België deel uitmaakt van de Europese Unie, duiden het gegeven dat iedere gemeenschap, het federale België en de Europese Unie een eigen bestuur heeft waar beslissingen genomen worden, duiden	23a	het gegeven dat samenlevingsvormen als stad, gemeente, provincie, gemeenschap en land een georganiseerd bestuur hebben, duiden
		23b	een aantal veelvoorkomende taken van een entiteit van een land (bestuur van een land, gemeenschap, stad of gemeente) illustreren
24	de erkende symbolen van de Vlaamse Gemeenschap (met name feestdag, wapen, vlag, volkslied en memoriaal) benoemen		
3 Tijd			
3.1 Dagelijkse tijd			
25	de tijd die nodig is om een voor hen bekende bezigheid uit te voeren, realistisch schatten	25a	tijdsbesef tonen aan de hand van het functioneel gebruik van verschillende soort kalenders
26	een kalender gebruiken om speciale gebeurtenissen uit het eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen die gebeurtenissen correct te bepalen	26a	de begrippen gisteren, morgen, vandaag, dag, nacht gebruiken
		26b	in de tijd vooruitzien door minstens twee activiteiten na elkaar te plannen
27	in een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken	27a	een aantal vaste gebeurtenissen in het verloop van de eigen dag in de juiste volgorde aangeven
		27b	een uitstap in de tijd, gebruikmakend van een openbaar vervoermiddel, plannen
		27c	zelfstandig voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken

28	tijdsaanduidingen en openings- en sluitingstijden op uitnodigingen correct uitleggen		
3.2 Historische tijd			
29	belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit het eigen leven chronologisch ordenen en in periodes indelen voor belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit het eigen leven indelingscriteria vinden		
30	hun afstamming tot twee generaties terug duiden		
31	de grote periodes uit de geschiedenis benoemen, duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdsband situeren	31a	de grote periodes uit de geschiedenis (Prehistorie/Oudheid, Middeleeuwen, Nieuwe Tijd, Onze tijd) benoemen, belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdsband situeren
32	een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is en die door de geschiedenis beïnvloed werd (die vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert), aan de hand van een voorbeeld illustreren		
33	hun belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders, duiden		
3.3 Algemene vaardigheden tijd			
34	het gegeven dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf, duiden		
4 Ruimte			
4.1 Oriëntatie- en kaartvaardigheid			
35	aan elkaar een te volgen weg tussen twee plaatsen in de eigen gemeente of stad - beschrijven - op een plattegrond aanduiden	35a	zelfstandig hun weg in een vertrouwde omgeving vinden
		35b	de betekenis van de volgende pictogrammen verwoorden: - de pijl - de uitgang - het toilet
		35c	voorstellingen van vertrouwde plaatsen en voorwerpen duiden
		35d	op een plattegrond van de eigen school, gemeente of

			stad de voor hun bekende plaatsen terugvinden
		35e	aan een andere leerling een te volgen weg binnen de eigen school beschrijven
		35f	aan een bekende volwassene hun naam, gemeente en straat waar ze wonen, meedelen
36	plaatsen in Vlaanderen aan de hand van een kaart: - berekenen - beschrijven	36a	plaatsen en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, in een in de context passende kaart, opzoeken
37	in een praktische toepassingssituatie op een gepaste kaart en op de globe evenaar, de polen, de oceanen, de landen van de Europese Unie en de werelddelen: - opzoeken - aanwijzen		
38	bij een oriëntatie in de werkelijkheid de windstreken (hoofd- en tussenrichtingen) aan de hand van de zonnestand of een kompas, bepalen		
39	begrippen zoals wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, gemeenschap, land en continent in een juiste context gebruiken	39a	op basis van hun voorstelling van de kaart van hun omgeving in een praktische toepassingssituatie vlot de gehuchten, het dorp of gemeente en aangrenzende gemeenten op een kaart aanwijzen
40	op basis van hun voorstelling van de kaart van Vlaanderen en van België, in een praktische toepassingssituatie, de gemeenschappen, de provincies en de provinciehoofdplaatsen aanwijzen	40a	op basis van hun voorstelling van de kaart van Europa, in een praktische toepassingssituatie de betrokken landen op een kaart situeren
4.2 Ruimtebeleving			
41	aan de hand van een concreet voorbeeld het verschil tussen beleefde en absolute afstand illustreren	41a	aan de hand van een concreet voorbeeld het verschil tussen beleefde en absolute afstand illustreren
		41b	ruimtelijke begrippen en relaties ertussen hanteren
42	suggesties geven voor het inrichten van hun eigen omgeving	42a	een ruimte, in functie van hun spel, inrichten
		42b	met aanwijzingen, orde in een beperkte ruimte aanbrengen
4.3 Ruimtelijke ordening/bepaaldheid			

43	in de realiteit op een gepaste kaart een landelijke, stedelijke, toeristische en industriële omgeving: - aanduiden - van elkaar onderscheiden	43a	verschillen in landschappen en omgevingen verwoorden
		43b	op een daarvoor geschikte kaart typische patronen in ruimtelijke spreiding van het wonen, het werken (industrie, landbouw), het vervoer (weg, water), en de recreatie (groen, andere) aanduiden
44	hun eigen streek en twee andere streken in België situeren en de relatie tussen de omgeving en aspecten van het dagelijks leven van de mensen beschrijven		
45	aspecten van het dagelijks leven in een land van een ander cultuurgebied met het eigen leven vergelijken		
4.4 Algemene vaardigheden ruimte			
46	in een landschap gericht waarnemen en op een eenvoudige wijze de reden waarom een landschap er zo uitziet, onderzoeken		
47	een atlas raadplegen en enkele soorten kaarten hanteren, gebruikmakend van de legende, windrichting en schaal		
4.5 Verkeer en mobiliteit			
48	de gevaarlijke verkeerssituaties in de ruimere schoolomgeving lokaliseren	48a	het besef dat verkeer risico's inhoudt, verwoorden
		48b	onder begeleiding elementaire verkeersregels toepassen
		48c	de verkeersborden die relevant zijn voor voetgangers en fietsers duiden
		48d	de onderdelen van de fiets die belangrijk zijn duiden en de relevante veiligheidsregels voor fietsers toepassen
49	over voldoende reactiesnelheid, evenwichtsbehoud en gevoel voor coördinatie beschikken en de verkeersregels voor fietsers en voetgangers, om zich zelfstandig en veilig te kunnen verplaatsen langs een voor hen vertrouwde route, duiden	49a	voldoende aandacht, impulsbeheersing en risico-inschatting met het oog op een veilig weggebruik bij wisselende verkeersomstandigheden tonen
50	in hun gedrag de bereidheid tonen om rekening het houden met andere weggebruikers	50a	de verkeers- en gedragsregels die relevant zijn voor de passagiers van een voertuig, toepassen

51	de belangrijkste gevolgen van het groeiende autogebruik duiden en de voor- en nadelen van mogelijke alternatieven vergelijken		
52	een eenvoudige route met het openbaar vervoer uitstippelen	52a	zelfstandig het openbaar vervoer voor vertrouwde routes gebruiken
5 Brongebruik			
53	op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen	53a	met behulp van een volwassene, eenvoudige bronnen om meer te weten te komen over de natuur, het dagelijks leven van mensen in eigen streek, eigen land en elders op de wereld, hanteren
		53b	informatieverwerkende toepassingen uit de omgeving aanduiden
		53c	effectief informatica en informaticaverwerking toepassen

1.10 Leergebied WETENSCHAPPEN EN TECHNIEK

nr.	HOOFFDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
1 Natuur			
1.1 Algemene vaardigheden			
1	gerichte waarnemingen met alle zintuigen verwoorden en op systematische wijze noteren		
2	onder begeleiding minstens één natuurlijk verschijnsel waargenomen via eenvoudige onderzoek, toetsen aan een hypothese		
1.2 Levende en niet-levende natuur			
1.2.1 Levende natuur			
3	in een beperkte verzameling van organismen en gangbare materialen: - gelijkenissen en verschillen ontdekken - op basis van minstens één criterium een eigen ordening aanbrengen en verantwoorden	3a	mensen, dieren en planten ordenen aan de hand van eenvoudige, zelfgevonden criteria
		3b	in een beperkte verzameling van mensen, dieren en planten: - gelijkenissen en verschillen ontdekken - op basis van minstens één criterium een eigen ordening aanbrengen en verantwoorden
		3c	delen van mensen, planten en dieren benoemen

4	in hun omgeving: - twee verschillende biotopen aanduiden - daaruit enkele veel voorkomende organismen benoemen	4a	in de eigen omgeving: - een paar biotopen aanduiden - daaruit enkele veel voorkomende dieren en planten benoemen
5	bij organismen kenmerken verwoorden die illustreren dat ze aangepast zijn aan hun omgeving	5a	bij organismen kenmerken verwoorden waaruit hun aangepastheid blijkt aan hun voeding en bescherming tegen vijanden en omgevingsinvloeden aangeven
6	de invloed van de mens op de aanwezigheid van organismen illustreren	6a	de invloed van de mens op de aanwezigheid van planten en dieren in zijn omgeving illustreren
		6b	voorbeelden van bedreigde en beschermde plant- en diersoorten geven
7	de wet van eten en gegeten worden aan de hand van minstens twee met elkaar verbonden voedselketens illustreren	7a	de wet van eten en gegeten worden aan de hand van een voedselketen illustreren
8	de functie van belangrijke organen die betrokken zijn bij de ademhaling, spijsvertering en bloedsomloop in het menselijk lichaam op een eenvoudige wijze verwoorden	8a	belangrijke organen die betrokken zijn bij de levensprocessen bij de mensen (geboorte, groei, ademhaling en transport van stoffen): - lokaliseren - benoemen - hun functie op eenvoudige wijze verwoorden
9	de functie van de zintuigen, het skelet en de spieren op een eenvoudige wijze verwoorden	9a	het eigen lichaamsdeel dat instaat voor het horen, zien, ruiken, proeven en voelen, aanduiden
		9b	het inzicht dat mens en dier kan zien, horen, ruiken, voelen, proeven ... dankzij de zintuigen, uiten
		9c	de functie van de zintuigen, van het skelet en van de spieren op eenvoudige wijze illustreren
10	lichamelijke veranderingen die ze bij zichzelf en leeftijdsgenoten waarnemen, als normale aspecten in hun ontwikkeling benoemen		
<i>Extra tussendoelen voor 'levende natuur'</i>			
		1	observaties van zaaiproeven systematisch noteren

		2	verwoorden dat: - een levend wezen steeds uit een ander levend wezen van dezelfde soort voortkomt - de geboorte voorafgegaan wordt door een periode van gedragen worden door de moeder of door de ontwikkeling van het jong in een ei - de geboorte het verlaten van het moederlichaam of van het ei betekent
		3	het inzicht dat een levend wezen vanaf het prille begin ontwikkelt en uiteindelijk (af)sterft, verwoorden
1.2.2 Niet levende natuur			
11	de weerselementen op een bepaald moment en over een beperkte periode meten, vergelijken en die weersituatie beschrijven	11a	verschillende weersomstandigheden: - gericht waarnemen - vergelijken - benoemen
		11b	voorbeelden van de gevolgen van weersomstandigheden voor zichzelf geven
		11c	de weersituatie op een bepaald moment en over een beperkte periode: - meten - beschrijven
		11d	de natuurverschijnselen die een bepaald seizoen kenmerken, verwoorden
12	het verband tussen de leefgewoonten van mensen en het klimaat waarin ze leven illustreren		
13	de wijze waarop de aarde om de eigen as draait, welk gevolg dat heeft voor het dag- en nachtritme in de eigen omgeving en hoe de aarde, de zon en de maan ten opzichte van elkaar bewegen, tonen	13a	de zon, de maan en de aarde benoemen
		13b	hoe de aarde om zichzelf en de aarde, de zon en de maan ten opzichte van elkaar bewegen, tonen
14	van courante materialen uit hun omgeving enkele eigenschappen aantonen	14a	de materialen en grondstoffen waaruit courante voorwerpen uit de omgeving gemaakt zijn, opsommen
15	het veranderen van de toestand van een stof illustreren		
16	met enkele voorbeelden aantonen dat energie nodig is voor het functioneren van levende en niet-levende systemen en daarvan de energiebronnen benoemen		

Extra tussendoelen voor 'niet levende natuur'			
		1	de betekenis van weerswaarnemingen verwoorden
		2	tijdens uitstappen verschillen in geluiden en geuren beschrijven
		3	om meer te weten te komen over de natuur: - experimenteren - exploreren
		4	eigen ideeën en veronderstellingen in verband met licht, geluid, magnetisme, energie of factoren die de groei van planten beïnvloeden, op eenvoudige wijze toetsen
		5	minstens één natuurlijk verschijnsel dat waargenomen wordt via een eenvoudig onderzoekje aan een hypothese toetsen
1.3 Gezondheid			
17	het verband tussen gezonde en ongezonde levensgewoonten en het functioneren van het eigen lichaam, uitleggen	17a	in concrete situaties gedragingen die bevorderlijk of schadelijk zijn voor de gezondheid benoemen
		17b	het belang van gewichtscntrole en de basisregels voor een gezonde voeding verwoorden
		17c	het gegeven dat het regelmatig gebruik van bepaalde producten in bepaalde omstandigheden kan leiden tot verslaving, uitleggen
18	het inzicht dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd vermeden kunnen worden, verwoorden	18a	het gegeven dat sommige mensen van bij de geboorte een handicap hebben, verwoorden
		18b	ongemakken die sommige mensen door ouderdom gaan ondervinden, beschrijven
19	de relatie tussen de verminderde kans op ziekte en ongevallen en het nemen van voorzorgen, verwoorden	19a	goede gewoonten inzake dagelijkse hygiëne tonen
		19b	de relatie tussen de verminderde kans of het geheel uitsluiten van besmettelijke ziekten, parasieten of schimmels en het nemen van voorzorgen, verwoorden
		19c	de signalen die bij zichzelf en anderen wijzen op ziek zijn, gezond zijn, gewond zijn, verwoorden
		19d	gangbare pictogrammen inzake gezondheid en veiligheid uitleggen en ernaar handelen
		19e	de relatie tussen ziek worden en het innemen van sommige producten en planten, verwoorden

20	in een noodsituatie de hulp van een volwassene inroepen	20a	bij een ongeval hulp inroepen
21	elementaire hulp bij brandwonden toedienen	21a	passende elementaire hulp bij lichte schaafwonden en brandwonden toedienen
		21b	de evacuatieregels bij het alarm op school toepassen
		21c	in hun omgeving veilige en onveilige plekken om te spelen aanduiden
1.4 Milieu			
22	bij de verzorging van dieren en planten uit hun omgeving zelfstandig basishandelingen uitvoeren	22a	bij de verzorging van planten en dieren, de voorwaarden inzake voedsel, water, lucht, bewegings- en slaapruimte, beschutting, hygiëne ... controleren
		22b	dieren die al dan niet als huisdier kunnen worden gehouden, opsommen
23	op een bereidwillige wijze in de eigen klas en school zorgvuldig met afval, energie, papier, voedsel en water omgaan	23a	op een bereidwillige wijze in de eigen klas en school zorgvuldig met papier, water, afval en energie omgaan
24	de positieve en negatieve beïnvloeding van de mens op het milieu met concrete voorbeelden uit hun omgeving illustreren	24a	de positieve en negatieve beïnvloeding van de mens op het milieu met concrete voorbeelden uit de eigen omgeving illustreren
25	met concrete voorbeelden uit hun omgeving de vaak tegengestelde belangen die ten grondslag liggen aan milieuproblemen, illustreren	25a	de vaak tegengestelde belangen die aan de grondslag liggen van een milieuprobleem illustreren
26	vanuit het besef dat de mens voor zijn levensbehoeften afhankelijk is van het natuurlijk leefmilieu, respect en zorg voor de natuur tonen	26a	zorgzaam en respectvol omgaan met de natuur
2 Techniek			
2.1 Kerncomponenten van techniek			
27	de materialen of grondstoffen waaruit technische systemen uit hun omgeving opgebouwd zijn, verwoorden	27a	de verschillende onderdelen waaruit voorwerpen uit zijn omgeving bestaan, aanduiden
28	specifieke functies van onderdelen bij eenvoudige technische systemen door middel van hanteren,	28a	in de directe omgeving toepassingen van hefboomen, katrollen en bewegingsoverbrenging via tandwielen aanduiden

	monteren of demonteren, onderzoeken	28b	de invloed van de aard en de kwaliteit van verbindingen en hechtingen in een constructie voor de stevigheid van die constructie, verwoorden
29	de reden waarom een zelf gebruikt technisch systeem niet of slecht functioneert, onderzoeken	29a	het belang van een brede basis van een constructie voor de stabiliteit aan de hand van concrete voorwerpen of gebouwen uit zijn omgeving, illustreren
30	de nood aan onderhoud van sommige technische systemen illustreren		
31	het verbeteren en de evolutie van technische systemen illustreren		
32	de manier waarop technische systemen onder meer gebaseerd zijn op kennis over eigenschappen (materialen of over natuurlijke verschijnselen), illustreren	32a	bij eenvoudige voorwerpen uit de omgeving de meest courante verbindingen en hechtingswijzen aantonen
33	in concrete ervaringen stappen van het technisch proces (het probleem stellen, oplossingen ontwikkelen, maken, in gebruik nemen, evalueren) benoemen		
34	technische systemen, het technisch proces, de hulpmiddelen en de keuzen binnen verschillende toepassingsgebieden van techniek benoemen		
Extra tussendoelen voor 'kerncomponenten van techniek'			
		1	de energiebron die verantwoordelijk is voor de waargenomen beweging, verwarming of verlichting voor voorzieningen of voorwerpen uit de omgeving, benoemen
		2	als bronnen van energie: spierkracht, de zon, de wind, water, de brandstoffen hout, steenkool, aardolie en aardgas en atoomkernen, opsommen
2.2 Techniek als menselijke activiteit			
35	een probleem, ontstaan vanuit een behoefte, technisch oplossen door verschillende	35a	een constructieactiviteit in opeenvolgende fase opdelen
		35b	een ruwe schets van de constructie die ze willen maken, tekenen

	stappen van het technisch proces te doorlopen	35c	geschikt materiaal en gereedschap voor een eenvoudige constructie kiezen
		35d	aan de hand van een al dan niet zelfgemaakte eenvoudige werktekening of handleiding, het geschikte materiaal en gereedschap kiezen en daarmee de constructieactiviteit stap voor stap juist en veilig uitvoeren
		35e	bij het monteren/demonteren van een constructie materialenkennis en kennis van constructie- en bewegingsprincipes functioneel toepassen
		35f	de werking van een bestaande of zelfgemaakte constructie op een eenvoudige wijze beschrijven
36	de vereisten waaraan het technisch systeem dat ze willen gebruiken of realiseren, opsommen	36a	de vereisten waaraan een bestaande constructie en een constructie die ze zelf willen maken, opsommen
37	ideeën voor een ontwerp van een technisch systeem verwoorden	37a	vragen, ideeën en voorspellingen over alledaagse ervaringen met materialen en constructies: - formuleren - ermee experimenteren
38	bij het gebruiken of realiseren van een technisch systeem keuzes maken, rekening houdend met de behoefte, de vereisten en de beschikbare hulpmiddelen	38a	materialenkennis en kennis van constructie- en bewegingsprincipes bij het plannen en maken van een eigen constructie aanwenden
39	een eenvoudige werktekening of handleiding stap voor stap uitvoeren	39a	een eenvoudige, aan hun niveau aangepaste werktekening of handleiding, uitleggen
40	werkwijzen en technische systemen vergelijken en beoordelen aan de hand van criteria	40a	eigen werkwijzen met andere werkwijzen vergelijken en beoordelen
		40b	het voldoen van een zelfgemaakte constructie aan de zelf vooropgestelde eisen controleren
41	technische systemen in verschillende toepassingsgebieden van techniek gebruiken en/of realiseren	41a	hun waardering voor eenvoudige, inventieve technieken en voor esthetische aspecten van technische constructies en voorwerpen, uiten
42	hygiënisch, nauwkeurig, veilig en zorgzaam werken	42a	hun bereidheid tonen om te werken op een nauwkeurige, veilige manier, zonder materiaal te verkwisten en met zorg voor het materiaal

2.3 Techniek en samenleving			
43	de beïnvloeding tussen techniek en samenleving illustreren		
44	het nut, het gevaar en/of de schadelijke gevolgen van technische systemen voor henzelf, anderen of voor natuur en milieu aan de hand van voorbeelden uit verschillende toepassingsgebieden van technieken, illustreren		

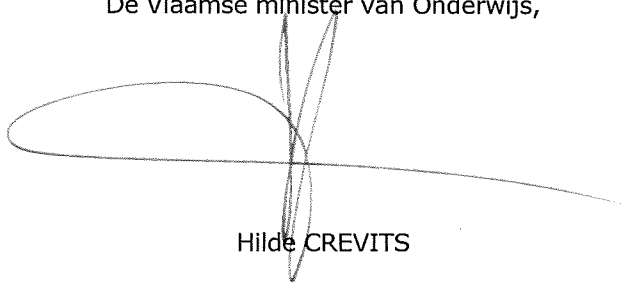
Gezien om gevoegd te worden bij het besluit van de Vlaamse Regering van (datum) tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod.

Brussel, (datum).

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Onderwijs,

Hilde CREVITS